

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Α.Σ.Π.ΑΙ.Τ.Ε. 2018-2019

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ:

ΜΑΡΑΚΗ ΕΛΕΝΗ Ph.D

ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΗ Κ.Ε.Σ.Υ.

Ν. Ηρακλείου

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ- ΟΡΙΣΜΟΙ -ΕΝΝΟΙΕΣ

- Εισαγωγή - Θεμελιώδεις έννοιες και φιλοσοφική σκέψη
- Φιλοσοφία της παιδείας και της εκπαίδευσης. Αναγκαιότητα της φιλοσοφικής εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών
- Άλλα θέματα Φιλοσοφία της Παιδείας. Φιλοσοφικό υπόβαθρο της διδασκαλίας. Η μάθηση από τη φιλοσοφική σκοπιά
- Ανθρωπολογικές προϋποθέσεις της αγωγής
- Διαστάσεις και αντινομίες στην εκπαίδευση
- Γλώσσα και φιλοσοφική σκέψη. Πληροφόρηση και φιλοσοφική σκέψη. Κριτική σκέψη και φιλοσοφία
- Κλασσικές μορφές στη Φιλοσοφία της Παιδείας. Φιλοσοφικά ρεύματα, κύριες σχολές εξέλιξης, επίδραση στο παιδευτικό γίνεσθαι
- Νέες τάσεις και νέοι προβληματισμοί στη φιλοσοφία της Παιδείας

■ Επιστήμη

Επιστήμη είναι μια δυναμική διαδικασία, γνώσης και πραγματικότητας και ταυτόχρονα το ίδιο το γνωστικό σώμα που συγκροτείται κάθε φορά ως αποτέλεσμα της προσπάθειας αυτής

■ Φιλοσοφία

Φιλοσοφία μπορεί να είναι η γενική γνώση που προκύπτει από τη διασύνδεση των αιτιών με τα αποτελέσματα και των αποτελεσμάτων με τα αίτια

- Οι ιδέες, «οι εγκατεστημένες», στο μυαλό μας, είτε είναι εγγενείς, είτε αναπτύχθηκαν ως αντιλήψεις των αισθήσεων είτε, τέλος, με τη διαδικασία της σκέψης και του διαλογισμού προήλθαν ως νέες από τις πρωταρχικές ιδέες. Με βάση την τελευταία λοιπόν έννοια η φιλοσοφία μπορεί να είναι μια έρευνα των πραγμάτων δια της σκέψεως και του διαλογισμού
- *«Η φιλοσοφία είναι η μόνη μορφή της ανθρώπινης σκέψης που ο προσδιορισμός της φύσης της αποτελεί πρόβλημά της. Αυτό δημιουργεί*

τουλάχιστον ένα φαινομενικό παράδοξο, αφού, για να βρούμε τι είναι φιλοσοφία, πρέπει να φιλοσοφήσουμε» Τ. Καζεπίδης

ΠΑΙΔΕΙΑ

Αγωγή; Εκπαίδευση; ή Παιδεία;

Τρεις λέξεις με αρχαιοελληνική προέλευση

Αγγλικά: *education* για βασικές χρήσεις, τίτλους βιβλίων και ευρύτερο εκπαιδευτικό χώρο. Μόνο για τη λέξη παιδεία με την έννοια της καλλιέργειας χρησιμοποιείται η λέξη *culture*, συνώνυμη κατά μια άποψη με τον πολιτισμό (Α. Κοραής)

Εννοιολογικοί ορισμοί:

- **Αγωγή:** Η διαδικασία καθοδήγησης, συνειδητής ή μη, και το σύνολο των διαπλαστικών επιδράσεων, κυρίως ψυχοκοινωνικής κατεύθυνσης, που δέχεται το αναπτυσσόμενο άτομο στη διαμορφωτική περίοδο της ζωής του
- **Εκπαίδευση:** Η συστηματική μορφωτική διαδικασία, μεταξύ εκπαιδευτικού και εκπαιδευομένου, παροχής και απόκτησης γνώσεων, δεξιοτήτων και παιδείας μέσα κυρίως σε εκπαιδευτικά ιδρύματα
- **Παιδεία:** Η παιδευτική διαδικασία και το συνολικό μορφωτικό αποτέλεσμα της ανατροφής, της αγωγής και της εκπαίδευσης

Παιδεία:

- Ο Πλάτων υπάγει την αγωγή στην παιδεία καθώς και τις έννοιες, σωφροσύνη και δικαιοσύνη
- *Παιδεία μεν ἐστ' ἡ παίδων ολκή τε καὶ αγωγή πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου λόγον ὀρθὸν εἰρημένον καὶ τοῖς ἐπεικεστάτοις καὶ πρεσβυτάτοις δι' ἐμπειρίαν συνδεδογμένον, (Νόμοι, 659d)*
- *Τὴν δὲ εἰς χρήματα τείνουσαν ἢ τινα πρὸς ἰσχύν, ἢ καὶ πρὸς ἄλλην τινὰ σοφίαν ἄνευ νοῦ καὶ δίκης, βάνανσον τ' εἶναι καὶ ἀνελεύθερον καὶ οὐκ ἀξίαν τὸ παράπαν παιδείαν καλεῖσθαι, (Νόμοι, 644a)*

Ο Τ. Καζεπίδης ισχυρίζεται ότι:

- «Καμιά από τις άλλες έννοιες που χρησιμοποιούμε στο χώρο της εκπαιδευτικής πολιτικής και πράξης, όπως είναι, λόγου χάρη, η αγωγή, η κοινωνικοποίηση, η εκπαίδευση, η διδασκαλία κτλ., δεν έχει τη σπουδαιότητα που έχει η έννοια της παιδείας ή της μόρφωσης» (1992, 105).

- **A. Whitehead:** Η παιδεία (*culture*) είναι δραστηριότητα της σκέψης και δεκτικότητα στην ομορφιά και στο γεμάτο ανθρωπιά αίσθημα. Θρύψαλα πληροφόρησης δεν έχουν να κάνουν τίποτα μ' αυτή. {...}
- Εκείνο που θα πρέπει να έχουμε στόχο να βγάλουμε, είναι άνθρωποι με γενική καλλιέργεια και εξειδικευμένη γνώση προς κάποια πολύ συγκεκριμένη κατεύθυνση.
- Η εξειδικευμένη τους γνώση θα τους παρέχει το έδαφος απ' όπου θα ξεκινούν, και η γενική τους καλλιέργεια θα τους οδηγεί βαθιά ως τη φιλοσοφία και ψηλά ως την τέχνη. (1932/1959,1)

O. Reboul (2002) ισχυρίζεται ότι:

- *«Η παιδεία αποτελεί ένα καθαυτό φιλοσοφικό πρόβλημα, το οποίο οι μεγαλύτεροι φιλόσοφοι από τον καιρό του Πλάτωνα δεν έπαψαν ποτέ να θέτουν και να αναπτύσσουν σε όλες του τις διαστάσεις. {...} Το ερώτημα «τι είναι παιδεία» ανάγεται στο «τι είναι άνθρωπος» ένα κατ'εξοχήν φιλοσοφικό ερώτημα»*

Ο ρόλος της Φιλοσοφίας:

- Η Φιλοσοφία έπαιξε πάντα καθοριστικό ρόλο, θετικό, στην ανάπτυξη των επιστημών, οι οποίες χαρακτηρίζονται και έχουν περισσότερο γνωστική λειτουργία, ενώ αυτή, πέρα από το ρόλο της ως μήτρας των επιστημών, κλίνει προς τα ηθικοπρακτικά ζητήματα που ενδιαφέρουν άμεσα τον άνθρωπο και έχουν επιπτώσεις στη σύνολη κοινωνία

Φιλοσοφία της παιδείας:

- Από μια άποψη, είναι η Επιστήμη των Επιστημών της Αγωγής, που ασκεί χρέη επιστημολογίας για καθεμιά από αυτές. Πολύ γενικά, λοιπόν, περιεχόμενο της Φιλοσοφίας της Παιδείας είναι η παιδεία κοιταγμένη από τη σκοπιά της φιλοσοφίας
- Είναι η εφαρμογή της φιλοσοφίας στον εντοπισμό, τη μελέτη, την ανάλυση και την αποσαφήνιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων, στην περιγραφή και βαθύτερη κατανόηση της διαδικασίας, των προϋποθέσεων, των αρχών και του τέλους της παιδείας, στην αντίληψη τη θέαση και προσέγγιση της εκπαιδευτικής πραγματικότητας

Φιλοσοφία της παιδείας:

- Η **ΦτΠ** συνιστά κλάδο της Φιλοσοφίας, βασιζόμενη στη γενική φιλοσοφία αφού τα θεμελιώδη προβλήματα είναι κατά βάση

φιλοσοφικά, εντασσόμενη σε μια από τις ευρύτερες διαιρέσεις της και μάλιστα στο χώρο της Ηθικής και Πολιτικής καθώς εξετάζει πρακτικά προβλήματα (τη σκόπιμη δηλ. δραστηριότητα του ανθρώπου προς ένα στόχο)

- Μεταλαμπαδεύει αξίες, ιδανικά, στάσεις ζωής, συγκροτεί συνολική θεωρία για τη ζωή και τον κόσμο διαμορφώνοντας βιοθεωρία – κοσμοθεωρία, αναλύει τη δραστηριότητα του ανθρώπου προς το συνάνθρωπο και συμβάλλει στη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής

Φιλοσοφία της παιδείας:

- *Είναι γνωστό ότι από όλες τις επιστήμες που ασχολούνται σήμερα με την εκπαίδευση και τα προβλήματά της, η αρχαιότερη είναι η φιλοσοφία. Πολύ πριν επινοηθούν οι εμπειρικές και ποσοτικές μέθοδοι έρευνας, οι φιλόσοφοι στοχάζονταν πάνω στην ορθή εκπαίδευση με τρόπο που μας αφήνει έως σήμερα έκπληκτους. [...]*
- *Η μακραίωνη φιλοσοφική παράδοση έχει αποθησαυρίσει μια πλούσια παρακαταθήκη όρων και εννοιών, συλλογιστικών και ερευνητικών μεθόδων, φιλοσοφικών σχολών και θεωριών, που μπορούν να τίθενται πάντα στη διάθεση του ερευνητή της εκπαιδευτικής πραγματικότητας ως βοηθητικά εργαλεία κατανόησης και ανάλυσης (Γ. Τζαβάρας και Π. Αναστασιάδης)*

■

Φιλοσοφία της παιδείας και οι προάγγελοι της:

- **Πλάτων** (428-348 π.Χ.): “Πολιτεία”, “Νόμοι”, “Συμπόσιον”, “Μένων”” **Αριστοτέλης** (384-322 π.Χ.): “Πολιτικά”, “Ηθικά Νικομάχεια””
- **Rousseau** (1715-1778 μ.Χ.): “Αιμίλιος ή Περί Αγωγής”, “Κοινωνικό Συμβόλαιο”” **Immanuel Kant** (1724-1804 μ.Χ.): “Σκέψεις για την εκπαίδευση”” **Johann Heinrich Pestalozzi** (1746-1827 μ.Χ.): “Το απόγευμα ενός ερημίτη”, “Πώς η Γερτρούδη διδάσκει τα παιδιά της”” **Herbert Spencer** (1820-1903): “Εκπαίδευση, Πνευματική, Ηθική και Σωματική””
- **Montaigne** (1533-1592 μ.Χ.): “Δοκίμια”” **John Locke** (1632-1704): “Μερικές σκέψεις που αφορούν την εκπαίδευση”” **Jean Jacques**
- **Friedrich Nietzsche** (1844-1900): “Περί του μέλλοντος των σχολείων μας”” **John Dewey** (1859-1952 μ.Χ.): “Σχολείο και Εκπαίδευση”, “Το παιδί και το πρόγραμμα”, “Δημοκρατία και Εκπαίδευση”, “Το πιστεύω μου”” **A. N. Whitehead** (1861-1947 μ.Χ.): “Οι σκοποί της εκπαίδευσης”” **Bertrand Russell** (1872-1970): “Για την εκπαίδευση”, “Εκπαίδευση και Κοινωνική Τάξη”” **Martin Buber** (1878-1965): “Εγώ και Εσύ”

- Ο όρος **Φιλοσοφία της Παιδείας** φαίνεται να χρησιμοποιείται για πρώτη φορά μάλλον το 1916. Γ. Κουμάκης (1989, 76), με αναφορά στον Dewey . Είναι γεγονός ότι σ' εκείνο το βιβλίο ο Dewey βάζει πολύ κοντά τη φιλοσοφία και την παιδεία:
- *Η εκπαιδευτική άποψη μας κάνει ικανούς να αντικρίσουμε τα φιλοσοφικά προβλήματα εκεί που αναφύονται και επιμένουν, εκεί που είναι στην κοιτίδα τους, και εκεί όπου η αποδοχή ή η απόρριψη έχει σημασία στην πράξη.*
- *Αν είμαστε διατεθειμένοι να δούμε την εκπαίδευση ως τη διαδικασία που διαμορφώνει θεμελιώδεις στάσεις, πνευματικές και συναισθηματικές, απέναντι στη φύση και τους συνανθρώπους μας, η φιλοσοφία μπορεί ακόμα και να οριστεί ως γενική θεωρία της παιδείας.*
- Κάθε επιλογή της Πολιτείας σε σχέση με την Εκπαίδευση
- Κάθε επισήμανση της Κοινωνιολογίας σε σχέση με το βαθμό κοινωνικής δικαιοσύνης, που ενσαρκώνεται σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα και συντελείται με τις λειτουργίες του
- Κάθε απόφαση του παιδαγωγού για το είδος παιδευτικού αγαθού που θα προσφέρει (γνώσεις, δεξιότητες, αξίες) στο ακροατήριό του
- Κάθε ενέργεια ή παράλειψη εκείνων που είναι υπεύθυνοι για την Παιδεία/Εκπαίδευση
- Ότι είναι ή εγκλείει **πράξη αξιολογική**, που ενδέχεται να επηρεάζει δίκαια ή άδικα την κοινωνική πορεία του εκπαιδευόμενου, προς τη σωστή ή λαθεμένη κατεύθυνση τη διαμόρφωση της προσωπικότητας (την **ελευθερία συνείδησης**) του εκπαιδευόμενου
- Όλες οι έννοιες: γνώση, αξία, ευθύνη, ελευθερία της συνείδησης, πράξη και πολλές άλλες συναφείς εμπίπτουν στα πεδία της Φιλοσοφίας και διαπνέουν όλη τη διαδικασία παιδαγωγίας

Η **ΦτΠ** επιχειρεί μια **κατανοητική εμβάθυνση** στα θεμέλια της εκπαίδευσης

- Όταν αναλαμβάνει να στοχαστεί την εκπαίδευση –μέσα στη σύγχρονη μορφή της αλλά και μέσα στη μακραίωνη πορεία της- είναι να σταθεί σε ικανή απόσταση από την καθιερωμένη εκπαιδευτική πρακτική, ν' αναζητήσει τα θεμέλια που τη στηρίζουν και να επανεξετάσει την αντοχή τους στον κριτικό έλεγχο

Συνδέεται με τον ανθρωπολογικό προβληματισμό

- Μετά από μια περίοδο 'ανθρωπολογικού κενού' στην Παιδαγωγική, κατά την οποία αυτή υπέστη ποικίλες αιχμαλωσίες επιζητώντας επιφανειακή επικαιρότητα, είναι αναγκαία η επιστροφή στον διάλογο με την Φιλοσοφία και ιδίως με τον ανθρωπολογικό φιλοσοφικό στοχασμό

Επιχειρεί μια συνεχή υπέρβαση της λιμνάζουσας στασιμότητας

- Προσεγγίζει τα φαινόμενα με τη βοήθεια του 'ερμηνευτικού κύκλου'. Δεν τα αποκόπτει από τον κόσμο και τη ζωή, γι αυτήν προέχει η χωρικότητα και η χρονικότητα

Ο ρόλος του φιλοσόφου της παιδείας:

- Να αποσαφηνίσει τους θεμελιώδεις τρόπους με τους οποίους σκεπτόμαστε για την παιδεία: τις έννοιες που χρησιμοποιούμε, τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγουμε, και τις επιλογές που κάνουμε
- να καταστήσει φανερά τα κριτήρια που χρησιμοποιούμε στις εκπαιδευτικές μας αποφάσεις
- να αναλύσει τις κύριες θέσεις που υπάρχουν πάνω σε θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής, αποκαλύπτοντας τις συλλογιστικές τους προτάσεις, τις συνέπειές τους και τις εναλλακτικές θέσεις
- να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα το μορφωτικό πλαίσιο και τα προβλήματα που αυτό δημιουργεί

Ο ρόλος του φιλοσόφου της παιδείας:

Έγκειται στην ερωτηματική σκέψη που αποβλέπει:

- στον προβληματισμό του παιδευτικού φαινομένου γενικά και των παιδευτικών ενεργειών που τείνουν στη μόρφωση
- στην κριτική θεώρηση των δεδομένων σχημάτων, μοντέλων, αξιών που διέπουν την εκπαιδευτική διαδικασία
- στη βαθύτερη και πιο συνειδητή γνώση της εκπαιδευτικής περιοχής και του εκπαιδευτικού ρόλου, με στόχο τη βελτίωσή τους

Καταλληλότερες μέθοδοι κατά το **Reboul** (2002, 55-61) είναι:

Η ιστορική μέθοδος

- [...] Η ιστορική μέθοδος μας δίνει τη δυνατότητα να θέτουμε κάποιους προβληματισμούς και να ανάγουμε τα πιο συγκεκριμένα και συχνά τα πιο συγκεχυμένα ερωτήματα σε ένα διαχρονικό συλλογισμό, ο οποίος θα τα κατατάξει και θα τα φωτίσει. [...]

Αναστοχαστική μέθοδος

- Συνίσταται στο να ξεκινούμε από τα αποτελέσματα των Επιστημών της Αγωγής και να αναζητούμε κάτω από ποιες συνθήκες και μέσα σε ποια όρια κατακτήθηκαν

Μέθοδος της λογικής ανάλυσης

- [Αυτή η μέθοδος] την οποία προτιμούν οι Αγγλοσάξονες, είναι η λογική ανάλυση, η οποία συνίσταται στη διερεύνηση του περί της

παιδείας λόγου, στον καθορισμό των όρων του, την ανάλυση των διατυπώσεών του, τον έλεγχο των συλλογισμών του, μέχρι την αποκάλυψη της αμφιλεγόμενης φύσης του ή των εσωτερικών αντιφάσεών του.. [...]

Μέθοδος a contrario

- [...] Για παράδειγμα, αν θέλουμε να ορίσουμε την αληθινή διδασκαλία, θα παρατηρήσουμε ότι κανείς δε δέχεται να την αναγάγει σε μια τεχνική εκγύμνασης, πλύσης εγκεφάλου ή κατήχησης. Κανείς δε θέλει να περιορίσει τη μόρφωση σε απλή πληροφόρηση, κι ακόμα περισσότερο σε παραμόρφωση.

Διαλεκτική μέθοδος

- [...] Ας θυμηθούμε ότι αυτή η μέθοδος ξεκινά από τις αντιθέσεις μεταξύ ιδεών και θεωριών και δείχνει ότι κάθε έννοια, λόγω ακριβώς των ανεπαρειών της, μας παραπέμπει στην αντίθετή της και ότι οι αντιθέσεις αυτές δεν μπορούν να ξεπεραστούν παρά μόνο από μια ποιοτικά διαφορετική σύνθεση που ενσωματώνει ό,τι πραγματικά θετικό διαθέτει η κάθε θέση

Οι κλάδοι και οι επιστήμες με τις οποίες συνδέεται στενότερα είναι:

- Πολιτική Φιλοσοφία και Εκπαιδευτική Πολιτική, Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, Παιδαγωγική Ψυχολογία και Σχολική Πρακτική

Αναγκαιότητα της φιλοσοφικής εκπαίδευσης - σχέση με τις άλλες επιστήμες της Αγωγής και φιλοσοφικό υπόβαθρο της διδασκαλίας

- Η αναγκαιότητα της φιλοσοφικής εκπαίδευσης προκύπτει από το ότι η Φιλοσοφία νοείται ως βασική επιστήμη που ενώ δεν έχει συγκεκριμένο αντικείμενο σχετίζεται με τον στοχασμό της ανθρώπινης σκέψης καθώς επίσης και των επιστημολογικών τοποθετήσεων
- Θέτει ερωτήματα που δεν μπορούν να απαντηθούν άμεσα από τις ειδικές επιστήμες, αλλά δίνουν σε αυτές νέους προσανατολισμούς
- Το να κάνεις ΦτΠ σημαίνει να λαμβάνεις την παιδεία ως αντικείμενο στοχασμού, με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο άλλοι κλάδοι της φιλοσοφίας ενδιαφέρονται για τις επιστήμες, την τέχνη, την ηθική...
- Η ΦτΠ εργάζεται επί των εννοιών, φέρνει στο φως ομοιότητες σκέψεων ή αντιθέσεις όχι πολύ φανερές, δεν θεωρεί τίποτα αυτονόητο, είναι προσεκτική ως προς τους νόμους της λογικής και ξετρυπώνει τις αντιφάσεις, ανέρχεται, για να κατανοήσει μια ιδέα, στις προϋποθέσεις της, αναλύει το νόημά της

- Ο στόχος της δεν είναι τόσο να οικοδομήσει νέες γνώσεις σχετικά με την εκπαίδευση, αλλά να προσφέρει ένα νέο βλέμμα και νέα ή ανανεωμένα ερωτήματα σχετικά με αυτές τις γνώσεις
- Η Φιλοσοφία της Παιδείας ανήκει ταυτόχρονα και στο χώρο της Φιλοσοφίας και στο χώρο της παιδείας. Ωστόσο είναι αυθύπαρκτη και την έχουν ανάγκη όλες οι επιστήμες της εκπαίδευσης
- Είναι η Επιστήμη των Επιστημών της Αγωγής, που ασκεί χρέη επιστημολογίας για καθεμιά από αυτές. Έτσι η ΦτΠ είναι η παιδεία κοιταγμένη από τη σκοπιά της Φιλοσοφίας

Σχέση με την Παιδαγωγική:

- Φιλοσοφία και Παιδαγωγική διεκδικούν τα πρώτα κείμενα που γράφτηκαν για την παιδεία βάζοντας περίπου στο 17ο αιώνα τις απαρχές τους
- **Ο Έρβартος** (Johann Friedrich Herbart) 1776-1841 εμφανίζει πρώτος μέσα από τα συγγράμματά του τη Γενική Παιδαγωγική (1806) και ύστερα την Ψυχολογία (1824-1825). Πρωτοπόρος στα δύο αυτά γνωστικά αντικείμενα και ορόσημο στην αυτονόμηση και εξέλιξη των Επιστημών της Εκπαίδευσης
- Η Ψυχολογία αυτονομείται και εξελίσσεται στο τέλος του 19ου αιώνα ενώ η Παιδαγωγική δεν έχει αποδεσμευτεί ούτε στα μέσα του 20ου αιώνα. Συγκλονίζεται από μια κρίση ταυτότητας, αφού επαναπροσδιορίζονται όλες οι βασικές της λειτουργίες και αυτονομούνται γνωστικά αντικείμενα που υπάγονταν στη δικαιοδοσία της, διαμορφώνοντας σήμερα τις Επιστήμες της Αγωγής

Η ΦτΠ και η σχέση της με την Εκπαιδευτική Πολιτική :

- Η Πολιτεία είναι εκείνη που καθορίζει τις αξιακές κατευθύνσεις, το μορφωτικό περιεχόμενο και τις επαγγελματικές ειδικεύσεις της παρεχόμενης εκπαίδευσης
- Αναφορά: ο Πλάτων στην ιδανική “Πολιτεία” και ο Ρουσό στο ιδανικό “Κοινωνικό Συμβόλαιο”
- Αριστοτέλης: Αναφέρει ότι αυτή (υπόθεση) πρέπει να είναι κοινή, και επομένως υπόθεση της πολιτείας, αλλά, σα γνήσιος φιλόσοφος, προβληματίζεται μπροστά σε μια κατάσταση αντιγνώμων

- **Αυτονόητη η σχέση της ΦτΠ με την Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης, αφού η παιδεία είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο ή κοινωνική λειτουργία**
- *Η παιδεία είναι βασικά κοινωνική λειτουργία. Κατά συνέπεια η φιλοσοφία της παιδείας δεν είναι δυνατό να εξετάζει το παιδευτικό*

φαινόμενο 'αφηρημένο', δηλαδή ξεκομμένο από τις κοινωνικές συνθήκες παρουσίας και λειτουργίας του. (Μπαλάσκας, 1984, 19)

- *Η κοινωνία είναι ένα οργανικό σύνολο από άτομα· τα άτομα πάλι είναι τα όργανα της κοινωνίας· δεν έχουν ξεχωριστή ύπαρξη έξω από την κοινωνία. Το άτομο ζει μέσα στην κοινωνία, για την κοινωνία και με την κοινωνία. Μα από το άλλο μέρος και η κοινωνία υπάρχει μόνο ανάμεσα και με τα άτομα που την αποτελούν (Dewey, 1972,86-87)*

Η σχέση της ΦτΠ με την Παιδαγωγική Ψυχολογία και τη Σχολική Πρακτική

- Η ΦτΠ δεν ιδιοποιείται δικές τους αρμοδιότητες, αλλά επισημαίνει:
- Την προσοχή στο κατά πόσον η θεωρητική τους θεμελίωση έχει τα εχέγγυα της επιστημονικότητας, και επομένως εάν οι προτάσεις τους για αξιοποίηση στην πράξη έχουν την απαραίτητη εγκυρότητα και αξιοπιστία·
- Συμβάλει στο ξεκαθάρισμα ανάμεσα στο περιεχόμενο μάθησης και στον τρόπο πρόσκτησής του, πιο συγκεκριμένα ανάμεσα στο τι θα διδαχτεί και στο πώς θα διδαχτεί, και εν συνεχεία στο διαφορετικό τρόπο ελέγχου και αποτίμησης του ενός και του άλλου συστατικού στοιχείου
- Η εκπαίδευση πρέπει να γίνεται συνέχεια αντικείμενο στοχασμού. Η φιλοσοφία δεν είναι μια ανώφελη πολυτέλεια, αλλά ένα διανοητικό εργαλείο αναγκαίο για την επανερμηνεία της πραγματικότητας: είναι πράγματι αλήθεια ότι μέσα σε μια πρακτική βρίσκονται σε λειτουργία θεωρητικές αρχές και ότι ωφελεί περισσότερο να τις κάνουμε φανερές, παρά να τις ακολουθούμε χωρίς να έχουμε συνείδηση της ύπαρξής τους
- Η σκέψη του δυνατού και του αδύνατου, με τις ηθικές και πολιτικές επιπτώσεις διαφορετικών μορφών εκπαίδευσης αυτός είναι ο ανανεούμενος, δρόμος μιας φιλοσοφικής εργασίας
- Πρέπει να πειστούμε μαζί με τον Rousseau, ότι ο άνθρωπος δεν είναι παρά ένας από τους τρεις αφέντες που έχει το παιδί (πλάι στη φύση και στα πράγματα) και να παραδεχτούμε μαζί με τον Kant ότι καμιά ανθρώπινη γενιά δεν είναι ικανή να παρουσιάσει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο εκπαίδευσης

Ο ΠΛΑΤΩΝ – Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

Γεννήθηκε στην Αθήνα από γονείς ευγενείς το 427πχ. Ο πατέρας του Αρίστωνας έλεγε ότι καταγόταν από τη γενιά του Κόδρου Και η μητέρα του Περικτιόνη από το Σόλωνα. Είχε δύο αδελφούς, τον Αδείμαντο και το Γλαύκωνα. Το πρώτο του όνομα ήταν Αριστοκλής. Πλάτωνας ονομάστηκε αργότερα για το ευρύ του στήθος και το πλατύ του μέτωπο. Νέος ασχολήθηκε με την ποίηση, αλλά γρήγορα στράφηκε προς τη φιλοσοφία. Ήταν 20 χρόνων, όταν γνώρισε το Σωκράτη και έμεινε κοντά του για οκτώ ολόκληρα χρόνια, μέχρι την ώρα που ο μεγάλος δάσκαλος πέθανε (399 π.Χ.).

Ο άδικος θάνατος του Σωκράτη τον έπεισε' ότι η αθηναϊκή δημοκρατία είχε μεγάλα ελαττώματα και ανέλαβε το ρόλο του κοινωνικού μεταρρυθμιστή. Μετά τη θανάτωση του Σωκράτη για λίγο καιρό κατέφυγε στα Μέγαρα, κοντά στο συμμαθητή του Ευκλείδη. Ύστερα γύρισε στην Αθήνα, όπου για 10 χρόνια ασχολήθηκε με τη συγγραφή φιλοσοφικών έργων, τα οποία φέρουν τη σφραγίδα της σωκρατικής φιλοσοφίας.

Στη συνέχεια ταξίδεψε στην Αίγυπτο και στην Κυρήνη, όπου σχετίστηκε με το μαθηματικό Θεόδωρο, και τέλος στον Τάραντα της Ιταλίας, όπου γνώρισε τους πυθαγόρειους, από τη φιλοσοφική σκέψη των οποίων επηρεάστηκε σημαντικά. Μετά πέρασε στη Σικελία. Στην αυλή του βασιλιά των Συρακουσών Διονυσίου Α' γνώρισε το βασιλικό γυναικάδελφο Δίωνα, με τον οποίο συνδέθηκε φιλικά. Η φιλία όμως αυτή προκάλεσε τις υποψίες του Διονυσίου για συνωμοσία, γι' αυτό έδιωξε τον Πλάτωνα από τη Σικελία. Στην Αίγινα κινδύνεψε να πουληθεί ως δούλος αλλά τον εξαγόρασε ο Κυρηναίος φίλος του Αννικέρης

Επιστρέφοντας στην Αθήνα άνοιξε τη φιλοσοφική σχολή του, την Ακαδημία (387πχ). Η προσπάθεια όμως των δύο φίλων να προσηλυτίσουν στις ιδέες τους το νέο ηγεμόνα Διονύσιο Β' απέτυχαν. Για τρίτη φορά ήρθε στην αυλή των Συρακουσών το 361, με σκοπό να συμφιλιώσει το Δίωνα με το Διονύσιο. Αυτή τη φορά κινδύνεψε και η ζωή του. Τον έσωσε η επέμβαση του πυθαγόρειου Αρχύτα. Αλλά ο Δίωνας δε γλίτωσε. Δολοφονήθηκε το 353.

Έτσι ο Πλάτωνας, έχασε τον άνθρωπο στον οποίο στήριξε τις ελπίδες του για την επιβολή των πολιτικών του ιδεών. Από τότε ο Πλάτωνας, και μέχρι το θάνατό του, το 347πχ, ασχολήθηκε με τη διδασκαλία και με τη συγγραφή φιλοσοφικών έργων

Τα έργα του Πλάτωνα είναι 36 και όλα, εκτός από την "Απολογία" είναι διαλογικά. Και στη συγγραφή ο φιλόσοφος μιμήθηκε τη διδασκαλία του Σωκράτη, ο οποίος δίδασκε διαλογικά.

Οι διάλογοί του επιγράφονται με το όνομα κάποιου από τα διαλεγόμενα πρόσωπα, π.χ. "Τίμαιος", "Γοργίας", "Πρωταγόρας" κ.λ.π. Τρεις μόνο διάλογοι, το "Συμπόσιο", 11 "Πολιτεία" Και οι "Νόμοι" τιτλοφορούνται από το περιεχόμενό τους.

Σ' όλους τους διάλογους τη συζήτηση διευθύνει ο Σωκράτης. Στους παλαιότερους διαλόγους διατηρεί την εικόνα του πραγματικού Σωκράτη, ενώ στους νεότερους κάτω από το πρόσωπο του δάσκαλου κρύβεται ο ίδιος ο μαθητής

■ **Το σύνολο του πλατωνικού έργου διακρίνεται σε τρεις περιόδους με βάση τη χρονολογική σειρά:**

α) Περίοδος της νεότητας (400 - 387 π.Χ): Σ' αυτήν ανήκουν: Απολογία, Κρίτων, Χαρμίδης, Πρωταγόρας, Λάχης, Ευθύφρων, Ιππίας Μείζων, Ιππίας Ελάσσων, Ίων, Λύσις.

β) Περίοδος ωριμότητας (386-367). Σ' αυτήν ανήκουν: Μενέξενος, Κρατύλος, Ευθύδημος, Γοργίας, Μένων, Παρμενίδης, Φαίδων, Φαίδρος, Πολιτεία, Συμπόσιον, Θεαίτητος.

γ) Περίοδος γηρατειών. (366-348). Περιλαμβάνονται: Σοφιστής, Πολιτικός, Φίληβος, Κριτίας, Τίμαιος, Νόμοι, 7η επιστολή

Παιδεία και Πλάτωνας

Για τον Πλάτωνα η υπόθεση της Παιδείας έγινε εξ' ίσου σημαντική όσο και η επιστημονική έρευνα. Για τον Αθηναίο σοφό και τα δύο αυτά συνθετικά αποτελούν μέρος του ίδιου προβλήματος. Για να εντοπίσουμε την αλήθεια χρειαζόμαστε διανοητική παίδευση. Ο μόνος τρόπος να δούμε την αλήθεια, λέει ο Πλάτωνας, είναι μέσα από τα μάτια της ψυχής. Και μόνο μια ενάρετη ψυχή μπορεί να δει την αλήθεια.

Ως εκ τούτου -για να χρησιμοποιήσουμε την πλατωνική αλληγορία τού σπηλαίου- η ψυχή πρέπει να είναι καλά παιδευμένη και ώριμη για να εγκαταλείψει το σπήλαιο των φαινομένων και να δει τις ιδέες που σχηματίζουν τα πάντα γύρω της. Η παιδεία είναι απαραίτητη για την αποκάλυψη της αλήθειας, και η αλήθεια δεν είναι μόνο χρήσιμη για την ίδια την παιδεία, σαν αυτοσκοπός, αλλά αποτελεί και στόχο απελευθέρωσης του ατόμου από την κατάσταση της δουλείας που το υποτάσσει η έλλειψή της.

■ Η πλατωνική φιλοσοφία είναι ιδεοκρατική. Εισάγει δηλ. τη θεωρία των ιδεών, οι οποίες κατά τον Πλάτωνα είναι οι γενικοί και αιώνιοι τύποι των πραγμάτων, οι ουσίες που γίνονται αντιληπτές μόνο με το λογικό και όχι με την αίσθηση. Τα αισθητά τα θεωρεί είδωλα των ιδεών.

■ Έτσι αναγνωρίζει δύο κόσμους, τον αισθητό, ο οποίος διαρκώς μεταβάλλεται και βρίσκεται σε ασταμάτητη ροή, κατά τον Ηράκλειτο, και το νοητό κόσμο, τον αναλλοίωτο, δηλ. τις ιδέες, οι οποίες

υπάρχουν σε τόπο επουράνιο. Αυτές είναι τα αρχέτυπα αυτού του ορατού κόσμου, τα αιώνια πρότυπα και παραδείγματα.

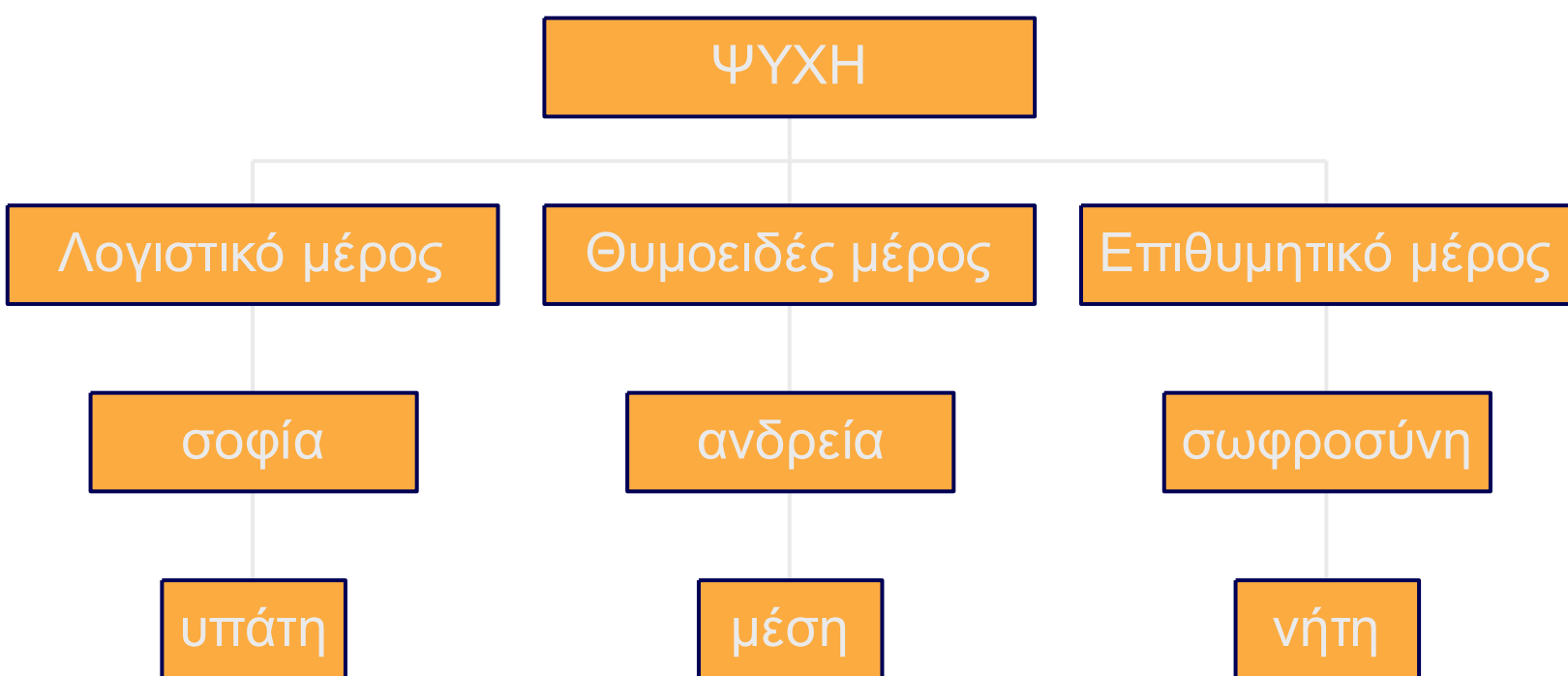
- Για τον Πλάτωνα η ψυχή είναι άυλη οντότητα. Η ιστορία και η προοπτική της είναι εντελώς διαφορετική από αυτήν της υλικής υπόστασης του σώματος. Για τον Πλάτωνα η ψυχή του κάθε ανθρώπου προϋπάρχει της γέννησής του. Και μετά τον θάνατο του σώματος συνεχίζει μόνη της να λειτουργεί. Στην ψυχή διακρίνει τρία μέρη, το λογιστικό, το θυμοειδές και το επιθυμητικό. Γι' αυτό και αναγνωρίζει τρεις αρετές, τη σοφία, την ανδρεία και τη σωφροσύνη, η καθεμία από τις οποίες αντιστοιχεί και σε ένα από τα τρία μέρη της ψυχής.
- Τις τρεις αυτές αρετές της ψυχής τις παραλληλίζει με τις τρεις χορδές της λύρας, την υπάτη, τη μέση και τη νήτη. Αλλά οι τρεις αυτές αρετές πρέπει να αναπτύσσονται αρμονικά, ώστε το λογιστικό ως θείο να κυβερνά, το θυμοειδές να υπακούει σ' αυτό ως βοηθός, και τα δύο μαζί να διευθύνουν το επιθυμητικό, για να μην επιχειρεί, να άρχει αυτό, αφού είναι το πιο άπληστο και το κατώτερο μέρος της ψυχής. Από την αρμονική ανάπτυξη των τριών αρετών αποτελείται η δικαιοσύνη, η οποία είναι αρμονία των τριών άλλων αρετών.

Θάνατος και Πλάτωνας

- Κατά τον Πλάτωνα και πολλών γνωστών φιλοσόφων, η φιλοσοφία αναδεικνύεται σε μελέτη θανάτου. Όλοι οι φιλόσοφοι μιλούν για την προετοιμασία που θα πρέπει να έχει ο άνθρωπος να υποδεχθεί τον

θάνατο με ανακούφιση, όποτε και αν έλθει αυτός. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα η αναζήτηση της αλήθειας εμποδίζεται από το σώμα, τον αισθητό κόσμο. Οι αισθήσεις μας παραπλανούν και μας παρασύρουν σε παραισθήσεις και ψευδαισθήσεις, έτσι μας αποκλείουν από την αλήθεια και τη γνώση της αρετής.

- Ο μόνος τρόπος για να ανακαλύψεις την αλήθεια και την γνώση της αρετής, πετυχαίνεται με τον φυσικό θάνατο. Έτσι αποδεσμεύεται η ψυχή από το σώμα και την επιρροή των αισθήσεων. Οι φιλόσοφοι το γνώριζαν αυτό και προετοιμάζονταν για τον θάνατο τους και δεν έπαυαν ούτε στιγμή να μην το φέρνουν στο μυαλό τους. Η πλειοψηφία του κόσμου αντιμετωπίζει τον θάνατο ως συμφορά. Αυτό δεν σήμαινε φυσικά ότι θα πρέπει να επιδιώξουμε να αυτοκτονήσουμε όπως εισηγήθηκαν κάποιοι οπαδοί της στωικής φιλοσοφίας

Επειδή και η πόλη αποτελεί μία μεγέθυνση του ανθρώπου, διακρίνει και σ' αυτήν τρία γένη: το βουλευτικό, το πολεμικό και το χρηματικό, τα οποία αντιστοιχούν προς τα τρία μέρη της ψυχής. Όπως στον άνθρωπο έτσι και στην πόλη πρέπει να υπάρχει η δικαιοσύνη, δηλ. η αρμονία, που πετυχαίνεται, όταν και στην πόλη το καθένα από τα γένη εκτελεί το δικό του έργο και δεν επιδιώκει τα ξένα

ΠΟΛΗ

ΓΕΝΗ

βουλευτικό

πολεμικό

χρηματικό

Κύριο χαρακτηριστικό της φιλοσοφίας του αποτελεί η θεώρηση της γνώσης ως ανάμνησης. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, η ανθρώπινη ψυχή πριν πέσει στον κόσμο των πραγμάτων έζησε σε έναν ιδανικό κόσμο, τον κόσμο των ιδεών. Εκεί ήταν που γνώρισε την πραγματική ουσία των πραγμάτων. Τα πράγματα που γίνονται αισθητά στον άνθρωπο στη διάσταση του υλικού κόσμου, δεν αποτελούν παρά απομιμήσεις, «σκιές», είδωλα του αληθινού κόσμου των ιδεών. Επομένως ο άνθρωπος δεν ανακαλύπτει, αλλά θυμάται αλήθειες που κάποτε γνώρισε στον κόσμο των ιδεών. Όλοι έχουν μέσα τους τη γνώση και την αλήθεια και αυτό που πρέπει να γίνει είναι να την ανακαλέσουν στη μνήμη τους. Εξάλλου η ετυμολογία της αλήθειας σημαίνει την άρση της λήθης.

Ο Πλάτων ασχολείται εκτενώς με την Πολιτική Φιλοσοφία, καθορίζοντας και αναλύοντας μια συγκεκριμένη δομή πολιτικής διάρθρωσης ενός κράτους. Η Πολιτεία του Πλάτωνος χωρίζεται σε τάξεις βάσει ικανοτήτων και καταγωγής (πρβλ αριστοκρατία) και σε έναν υπέρτερο ηγεμόνα, ο οποίος πρέπει αποκλειστικά να είναι Φιλόσοφος.

Ο Πλάτων αφιερώνει μεγάλο μέρος των συγγραμμάτων του στο φιλοσοφικό ζήτημα του Έρωτα με τη διττή του σημασία: αφενός την έλξη

μεταξύ δασκάλου και μαθητή (εραστή και ερωμένου), αφετέρου την τάση του ανθρώπου για ανάμνηση, για συνάντηση με τον κόσμο των ιδεών. Επιπρόσθετα, με αφορμή το ζήτημα του έρωτα, πραγματοποιεί ενδελεχή ψυχολογική ανάλυση της ανθρώπινης προσωπικότητας σε μέρη, θεωρίες τις οποίες αναδιατυπώνουν με άλλο τρόπο οι ψυχολόγοι (Freud) του 20ου αιώνα μΧ.

Ο μύθος του σπηλαίου 1

Ο μύθος αυτός διηγείται πως σε ένα σπήλαιο, κάτω από τη γη, βρίσκονται μερικοί άνθρωποι αλυσοδεμένοι με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να δουν μόνο τον απέναντί τους τοίχο. Δεν μπορούν να κοιτάξουν ούτε πίσω, ούτε δεξιά, ούτε αριστερά. Πίσω τους ωστόσο είναι αναμμένη μια φωτιά. Έτσι οτιδήποτε εκδηλώνεται πίσω από την πλάτη τους αναπαριστάνεται ως σκιά στον απέναντι τους τοίχο. Επειδή οι άνθρωποι αυτοί σε ολόκληρη τη ζωή τους τα μόνα πράγματα που έχουν δει είναι οι σκιές των πραγμάτων, έχουν την εντύπωση ότι οι σκιές που βλέπουν πάνω στον τοίχο είναι τα ίδια τα πράγματα. Εάν όμως κάποιος από τους αλυσοδεμένους ανθρώπους του σπηλαίου κατορθώσει να ανέβει πάνω στη γη και, κάτω από το φως του ήλιου πλέον, δει τα πράγματα, θα καταλάβει την πλάνη στην οποία ζούσε όσο ήταν κάτω από τη γη. Θα αντιληφθεί τότε ότι οι σύντροφοι του, που εξακολουθούν να βρίσκονται αλυσοδεμένοι στο σπήλαιο, ζουν βυθισμένοι μέσα στις ψευδαισθήσεις.

Κατά τον Πλάτωνα, ο απελεύθερος δεσμώτης είναι ο φιλόσοφος, ο οποίος βλέπει τα ίδια τα όντα, τις ιδέες, και όχι τα είδωλά τους. Οι αλυσοδεμένοι σύντροφοι του είναι οι κοινοί άνθρωποι που, έχοντας εθισθεί στις απατηλές παραστάσεις των αισθητών πραγμάτων, ζουν, χωρίς να το ξέρουν, μέσα στο ψέμα. Πάντοτε βέβαια, για τον Πλάτωνα, υπάρχει η δυνατότητα απεμπλοκής των αλυσοδεμένων ανθρώπων από τις πλάνες τους. Για να το πετύχουν αυτό, χρειάζεται να αποδεσμευτούν από τις αλυσίδες τους. Αυτές συμβολίζουν τις αισθήσεις τους, που τους υποχρεώνουν να παρατηρούν μόνο τα απατηλά είδωλα των ιδεών, των αληθινών όντων. Αντί για τις αισθήσεις τους όμως θα πρέπει να εμπιστευτούν το νου τους.

Η επίδραση του φιλοσόφου αυτού υπήρξε πάρα πολύ μεγάλη. Η ιστορία της φιλοσοφίας μέχρι τον Κικέρωνα είναι γεμάτη από αυτόν και είτε αμφισβητεί είτε ακολουθεί τη διδασκαλία του. Οι πατέρες της εκκλησίας από αυτόν δανείζονται ιδέες και επιχειρήματα και τον θεωρούν τον πιο σημαντικό αντιπρόσωπο της ανθρώπινης φιλοσοφίας. Αλλά και η νεότερη φιλοσοφική σκέψη δεν έμεινε ανεπηρέαστη από τον Πλάτωνα. Τα διάφορα φιλοσοφικά συστήματα ή προσπαθούν να ανατρέψουν τις ιδέες του ή οικοδομούν πάνω σ' αυτές.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΝΟΜΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Ο σύγχρονος άνθρωπος βιώνει τη σύγχυση που δημιουργεί το τεχνολογικό περιβάλλον
- Την παρανοϊκή χρήση της τεχνολογίας και τις παραφρονητικές αποκλίσεις της
- Τις ανισότητες που δημιούργησε η ΔΒΜ, ενώ σχεδιάστηκε για να τις μειώσει
- Βιώνει τη κοινωνική δικτύωση των απομονωμένων, ενώ παράλληλα εκπλήσσεται στην αύξηση της κοινωνικής απομόνωσης των δικτυωμένων

Ερώτημα:

- Η τεχνολογία έχει διευκολύνει ή αντίθετα έχει δυσκολέψει τις ειλικρινείς και ουσιαστικές ανθρώπινες σχέσεις;

Ο σκοπός της Παιδείας σήμερα:

- Είναι η επαγγελματική κατάρτιση
- Η κάλυψη των αναγκών της αγοράς
- Η εκπαίδευση του ανθρώπου ως Δια Βίου Εργαζόμενου
- Η κάλυψη των αναγκών για προσωπική ολοκλήρωση, αυτονομία και κοινωνική εγρήγορση του ανθρώπου – πολίτη
- Η επίτευξη του σκοπού της ζωής του ανθρώπου
- Η επίτευξη της ευδαιμονίας;
- Αν ο σκοπός είναι η επίτευξη της ευδαιμονίας (κατά τον Αριστοτέλη), τότε αρκούν κάποια τεχνολογικά επιτεύγματα όσο προηγμένα κι αν είναι;
- Ο σύγχρονος άνθρωπος χρειάζεται μια φιλοσοφία και μια στάση ζωής που να ικανοποιεί τις πραγματικές του ανάγκες

Ο σύγχρονος άνθρωπος χρειάζεται μια φιλοσοφία ζωής που:

- Να σέβεται την αυτονομία, την ατομική συνείδηση και την ατομικότητά του
- Να μεγιστοποιεί την κριτική του ικανότητα
- Να μπορεί να υιοθετηθεί ως στάση ζωής που θα τον οδηγεί στην ευδαιμονία. Σε μια πλήρη, ευτυχισμένη, ολοκληρωμένη ζωή που θα αξίζει κανείς να ζει για τον ίδιο και τους γύρω του

Αριστοτελική φρόνηση

- Είναι μια διαδικασία, αλλά όχι η μία και μόνη οδός
- Είναι η πρακτική φύσεως και όχι απλώς θεωρητική
- Είναι η αρετή του πρακτικού συλλογισμού
- Είναι απλή και εύκολα κατανοητή

- Έχει τέσσερα βήματα: Βούλευσις – κρίσις -προαίρεσις - πράξις
- Μπορεί να διδαχθεί
- Μπορεί να εφαρμοστεί ανεξαρτήτως τόπου, χρόνου και συνθηκών
- Μπορεί να αναχθεί στις συγκεκριμένες συνθήκες που αφορούν τη δική μας προσωπική περίπτωση
- Σέβεται την αυτονομία και την ατομική μας συνείδηση

Πρώτο βήμα: η « βούλευσις»

- Ανασκόπηση όλων των οδών που θα μπορούσαν να κάνουν δυνατή την πραγματοποίηση των σκοπών του ατόμου
- Ανάλυση όλων των εναλλακτικών πράξεων, σύγκριση και αξιολόγησή τους

Η βούλευσις:

- Πάντα αφορά κάποιο σκοπό που είναι επιτεύξιμος
- Αφορά συγκεκριμένη περίπτωση και συγκεκριμένες συνθήκες (MacIntyre, 1996)

Δεύτερο βήμα: η «κρίσις»

- Το άτομο φτάνει στην αναγνώριση ότι μια συγκεκριμένη εναλλακτική λύση που έχει ελέγξει κατά τη βούλευση βαραίνει περισσότερο συγκρινόμενη με τις άλλες
- Ο Αριστοτέλης ανγνωρίζει ότι ο άνθρωπος έχει:
- Διορατικότητα
- Αντίληψη
- Φαντασία και
- Ικανότητα για λογικούς συλλογισμούς (Καραβάκου, 2009)

Τρίτο βήμα: « η προαίρεσις»

- Συνδυάζει την αναγνώριση με τη πρόθεση, δηλαδή το νοητικό με το επιθυμητικό, τη γνώση με την επιθυμία, τη λογική με το συναίσθημα
- Συνδυάζει αυτό που γνωρίζει ότι πρέπει να γίνει στη συγκεκριμένη περίπτωση με αυτό που βαθιά επιθυμεί να γίνει
- Λαμβάνει την απόφαση για αυτό που θα γίνει
- Το συναίσθημα και οι επιθυμίες που θα πρέπει τελικά να υπακούσουν σε αυτό που υπαγορεύει η λογική
- Η πράξη υποκινείται από το συναίσθημα
- Χωρίς επιθυμία δεν υπάρχει κίνητρο για κίνηση και πράξη

Τέταρτο βήμα: «η πράξις»

- Πράττει αυτό που αποφάσισε κατά το προηγούμενο βήμα
- Η πλήρης εφαρμογή της Αριστοτελικής φρόνησης στη καθημερινή ζωή απαιτεί:
- Ψυχική δύναμη
- Ισχυρή δέσμευση
- Ήθος
- Ακεραιότητα και χαρακτήρα

Συμβάλλει στα παραπάνω η ΔΒΜ

Φρόνηση: Χαρακτηριστικό των ενηλίκων

- Ενδιαφέρονται για μια πλήρης, ολοκληρωμένη και γεμάτη ζωή
- Δεν υπάρχει καιρός για χάσιμο
- Ζητούν εφαρμόσιμες μεθόδους με άμεσα αποτελέσματα
- Βρίσκονται στη κατάλληλη ηλικία (επιδιώκουν ότι έχει πραγματική αξία και όχι εφήμερα αγαθά)
- Μπορούν να χρησιμοποιούν τη δική τους προσωπική εμπειρία για να καταλάβουν πως λειτουργεί η φρόνηση
- Ηγούνται ήδη κοινωνικών ομάδων (οικογένειας, εργασίας, πολιτικής και ενδιαφέρονται για την ευτυχία τους)
- Επιζητούν το σκοπό της ζωής- την αληθινή ευτυχία

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

- Οι σύγχρονοι άνθρωποι αντιμετωπίζουν πολλές προκλήσεις στην προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική ζωή
- Η υιοθέτηση μιας φιλοσοφίας ως στάσης ζωής θα βοηθήσει στην επιλογή κρίσιμων αποφάσεων
- Ο καθένας μπορεί να βρει τον τρόπο που η φρόνηση τον εκφράζει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις λεπτομέρειες που τον αφορούν (Adler, 1998)
- Ο καθένας μας είναι ελεύθερος να επιλέξει *αν θέλει* την ευδαίμονα ζωή
- Κανένας όμως *δεν μπορεί* να επιθυμεί την ευδαίμονα ζωή για κάποιον άλλο και να του την επιβάλλει
- Μπορεί όμως να *άρει* τις δυσκολίες για την επιθυμήσει και να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες ώστε να την επιδιώξει ο ίδιος (O'Toole, 2006)

- Ειδικά αυτός που είναι αριστοτελικός, ηγείται της στενής ή της ευρύτερης κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει και την ευτυχία που μπορεί να επηρεάσει
- Ο Αριστοτέλης δεν ξεχώριζε την ευδαιμονία του πολίτη από την ευδαιμονία της Πολιτείας

Στη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας της Αμερικής αναφέρεται: «Η επιδίωξη της ευδαιμονίας δεν είναι προνόμιο, αλλά δικαίωμα όλων των πολιτών»

- Στην τυπική, μη τυπική και άτυπη μάθηση χρειάζεται μία στροφή στις ανθρωπιστικές αξίες
- Επίκεντρο της Παιδείας πρέπει να είναι ο άνθρωπος και οι πραγματικές του ανάγκες
- Δεν θα πάψουμε να είμαστε οικονομικά και τεχνολογικά όντα. Το ερώτημα για μια κοινωνία σύγχρονη, δημοκρατική, συμμετοχική και ελεύθερη από αποκλεισμούς και ανισότητες είναι: πώς να μη πάψουμε να είμαστε ταυτόχρονα και φιλοσοφικά όντα

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ **ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ** **ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Εκπαίδευση και Ηθική

Ο όρος παιδεία μπορεί να οριοθετηθεί με τη χρήση του *γνωσιολογικού και αξιολογικού* κριτηρίου. Τα κριτήρια αυτά συνιστούν και τα ελάχιστα όρια που είναι απαραίτητα για την καταγραφή της ταυτότητάς της

- *Το γνωσιολογικό* αποκαλύπτει ότι η πολυσημία της παιδείας και ο βασικός χαρακτηρισμός της ως γενικής και εκλεπτυσμένης μόρφωσης, μπορεί αφ' ενός να περιοριστεί και αφ' εταίρου να εντοπιστεί, κατά κύριο λόγο, σε ένα θεμελιακό χαρακτηριστικό της που είναι η ύπαρξη της γνώσης
- Παιδεία χωρίς συγκεκριμένη γνώση και μάλιστα γνώση επιστημονική δεν μπορεί να υπάρξει. Η γνώση είναι εγγενής φύση της παιδείας

Το αξιολογικό ορίζεται από δύο παραμέτρους:

- Οι γνώσεις που κατέχουμε πρέπει να έχουν μια ωφελιμιστική αξία που προκύπτει από την εφαρμογή τους και κυρίως μια αυταξία που παραπέμπει στην επιστημονική τους τεκμηρίωση
- Οι γνώσεις, πρωτίστως όμως, πρέπει να συνυφαίνονται με την κατάκτηση ορισμένων αξιών και αναμφίβολα με την ανάπτυξη της ηθικής στάσης ως θεμελιώδους συμπεριφοράς του ατόμου

Έτσι:

- Το **αξιολογικό** κριτήριο δεν παραπέμπει μόνο στην κατάκτηση των γνώσεων ως αυτοσκοπού, αλλά κυρίως στην ανάπτυξη των αξιών και στη διαμόρφωση ενός ηθικού πλαισίου μέσα στο οποίο πρέπει να λειτουργούν οι γνώσεις
- - **Ποιο είναι όμως το περιεχόμενο της ηθικής;**
- Η ηθική θα μπορούσαμε να πούμε ότι μελετά τα φαινόμενα της ανθρώπινης στάσης και ανθρώπινης πράξης καθώς και τις αξίες που ανιχνεύονται μέσα σ' αυτές ή που τις καθοδηγούν
- Ακόμα ότι η ηθική είναι η επίτευξη του καλού μέσα από τη διαμόρφωση μιας ανάλογης συμπεριφοράς των ατόμων που συντείνει στην προώθηση αυτού του γενικόλογου στόχου
- Γεννάται όμως **το ερώτημα:** ποια είναι η φύση και το βάθος του καλού και με ποια μέσα και με ποια μέθοδο ερευνούμε την κρίση των ηθικών προτύπων και των ηθικών αρχών στις οποίες αναφέρεται;
- Για να απαντήσουμε στο ερώτημα είναι απαραίτητο να διερευνούμε τα ηθικά φαινόμενα και τους ηθικούς κανόνες, καθώς και το περιεχόμενο των ηθικών εννοιών, ενώ παράλληλα να ελέγχουμε τη λογική διάρθρωση των ηθικών προτάσεων
- Παίρνοντας ως παράδειγμα ορισμένες ηθικές προτάσεις θα δούμε και θα κατανοήσουμε το περιεχόμενο και τις επιδιώξεις της ηθικής

«Όρθως ζην»

- Αν αυτή είναι η ηθική επιδίωξη του ανθρώπου, τότε μπορεί να έχει θέση εδώ το σωκρατικό κριτήριο για το αγαθό, με την έννοια ότι η ηθική συνδέεται με την ευτυχία και αυτή με το ενδιαφέρον για τη ψυχή και τη φρόνηση ως γνώση του καλού και αντίστοιχη συμμόρφωση
- Η αριστοτελική **έξις**, επίσης, είναι αποτέλεσμα των ηθικών αρετών και αποβλέπει στη σωστή συμπεριφορά και στην ταύτιση των ατομικών και πολιτικών αρετών στην ιδανική πολιτεία
- Ακολουθώντας την αριστοτελική προέκταση στον Μεσαίωνα, τότε βλέπουμε ότι στο Θωμά τον Ακινάτη προβάλλεται ο διανοητικός παράγοντας ως απαραίτητος για την αναγνώριση των ηθικών κανόνων, οι οποίοι ενυπάρχουν στην εγκόσμια θεϊκή τάξη, αφού το θείο δίκαιο δεν ακυρώνει το ανθρώπινο που απορρέει από το Λόγο
- Στην αγγλοσαξονική εκδοχή η ηθική συνδέεται με το καλό και το κακό ως ευχάριστο και δυσάρεστο και οι ηθικοί κανόνες μπορούν να γίνουν αντιληπτοί μέσω της λογικής
- Υιοθετώντας την άποψη περί λογικής, μπορούμε να πούμε ότι απαιτείται η λειτουργία μιας γνωστικής διαδικασίας για τη διάκριση των ηθικών προτάσεων και την επιλογή της ορθής δράσης
- Ο Hume προβάλλει τη λογική ως το μέσο που επιβεβαιώνει και όχι που ρυθμίζει την επιδοκιμασία του καλού και του κακού

- Ο Kant υποστηρίζει ότι το καθήκον και το κίνητρο συνιστούν τα δύο στοιχεία της ηθικής μέσα από τις κατηγορικές προσταγές παγκοσμίου κύρους
- Επιβεβαιωτική της καντιανής οπτικής είναι η χεγκελιανή αντίληψη του καθήκοντος
- Ο Αριστοτέλης είναι ο πρώτος που ασχολήθηκε συστηματικά με το ηθικό πρόβλημα, είναι ο ιδρυτής της Ηθικής ως φιλοσοφικής επιστήμης
- Η ηθική του Αριστοτέλη είναι μια ορθολογιστική ηθική και πηγή της ηθικής είναι ο ορθός λόγος. Αυτός ανακαλύπτει και προσδιορίζει το ηθικά πρέπον
- Στην εκτίμηση του ηθικού δεν έχει θέση το συναίσθημα, η συνείδηση ή κάποιος θεϊκός νόμος
- Ο Αριστοτέλης θεμελιώνει την ηθική πάνω στην ανθρωπολογία του. Στα Ηθικά Νικομάχεια παρατηρεί ότι η ψυχή του ανθρώπου χωρίζεται στον λόγον και στο άλογο μέρος
- Το άλογο μέρος περιλαμβάνει τις βιολογικές λειτουργίες, τις επιθυμίες και τα συναισθήματα, τα πάθη. Τα πάθη αυτά μπορούν να μετέχουν ως ένα βαθμό στον λόγον, είναι δεκτικά διαμόρφωσης από τον λόγον (*Πείθεται πως υπό λόγου το άλογον*, 'Ηθικά Νικομάχεια 1102-1103)
- Ο λόγος δεν τείνει να υποτάξει ή να εξαφανίσει το «άλογον», αλλά να το εξορθολογίσει, να επιβάλει σ' αυτό κάποιο μέτρο. Οι ορμές και οι επιθυμίες πρέπει να χαλιναγωγούνται, να μη βγαίνουν από ορισμένα όρια. Ουσία των ηθικών πράξεων και των «ηθικών αρετών» είναι η μεσότητα. Η έλλειψη και η υπερβολή αποτελούν κακίες και πρέπει να αποφεύγονται
- Ο Αριστοτέλης βρίσκει την ιδέα της μεσότητας σ' όλες τις κοινωνικά αποδεκτές αρετές. Η κοινωνική συνείδηση έφτιαξε τις αρετές με τη συνείδηση ότι αυτές αποτελούν μεσότητα και χαρακτήρισε κακίες όλες τις καταστάσεις που βγαίνουν από το μέτρο είτε προς τα κάτω είτε προς τα πάνω, είτε προσεγγίζουν το καθόλου ή το πολύ λίγο είτε το πάρα πολύ, την υπερβολή
- Σε ορισμένες καταστάσεις στην ηθική συνείδηση ή στη κρίση της κοινωνίας δεν έδωσε ένα συγκεκριμένο όνομα
- Η ηθική του Αριστοτέλη είναι ορθολογιστική αλλά και ευδαιμονιστική. Η ηθική αρετή χαρίζει ευτυχία, όχι γιατί δημιουργεί ευχάριστα συναισθήματα που προέρχονται από την εκτέλεση του καθήκοντος αλλά γιατί εξασφαλίζει στον άνθρωπο ευρυθμία και ψυχική ελευθερία και ισορροπία. Οι υπερβολές ταλαιπωρούν και βασανίζουν τον άνθρωπο

- Αναφερόμενοι στην ηθική της εκπαίδευσης, θα μπορούσαμε να πούμε ότι μιλάμε για μια εκπαίδευση που μπορεί να εμπνεύσει, να προτείνει, να προάγει την ανάπτυξη των ηθικών εννοιών, αξιών και συμπεριφορών στα παιδιά.
- Στόχος της ηθικής εκπαίδευσης είναι να βοηθήσει τα άτομα να χτίσουν έναν ηθικό χαρακτήρα, με την εφαρμογή των κατάλληλων μεθόδων και προγραμμάτων, έτσι ώστε να προαχθεί η ηθική ανάπτυξη και να ενισχυθεί η εκδήλωση θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς στους εκπαιδευόμενους
- Ένα από τα μέγιστα επιτεύγματα της διαδικασίας κοινωνικοποίησης ενός ατόμου είναι η ικανότητα να διαμορφώνει τη συμπεριφορά του με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι συμβατή με τις απαιτήσεις της κοινωνίας μέσα στην οποία ζει
- Η κατάκτηση αυτή βασίζεται, εν μέρει, στην ικανότητά του να καταλαβαίνει και να αξιολογεί ηθικά όχι μόνο τη δική του συμπεριφορά αλλά και των άλλων
- Η ανάπτυξη της ηθικής αποτελεί βασικό πυρήνα και στόχο της διαδικασίας κοινωνικοποίησης του ανθρώπου και δε σχετίζεται αναγκαστικά με ένα συγκεκριμένο θρησκευτικό ή πολιτικό σύστημα αξιών
- Η Ψυχολογία της ηθικής διερευνά πώς οι άνθρωποι διαμορφώνουν ηθικές έννοιες και πεποιθήσεις, πώς λαμβάνουν και εκτελούν αποφάσεις σε θέματα ηθικής, πώς αναπτύσσεται η ηθική σκέψη και τι επηρεάζει αυτή στην ανάπτυξη
- Τούτη αποτελεί τη γνωστική πλευρά της ηθικής ανάπτυξης και έχει μελετηθεί από κορυφαίους ψυχολόγους όπως ο Piaget (1932), ο Kohlberg (1984), και οι συνεχιστές τους (Gilligan, 1982. Smetana, 1984. Rest, Narvaez, Thoma, & Bebau, 2000)
- Η κοινωνική πλευρά της ηθικής ανάπτυξης δίνει έμφαση στην επιρροή των «σημαντικών άλλων» (Bandura, 1991).
- Θεωρεί, ωστόσο, ότι το παιδί συμμετέχει ενεργά στην απόκτηση και την εσωτερίκευση κοινωνικών πληροφοριών, έτσι ώστε οι ηθικές αρχές και η στάση του να επηρεάζονται από τα μοντέλα συμπεριφοράς ή τις ενισχυτικές μεθόδους, ακόμα και όταν αυτά απουσιάζουν
- Υποστηρίζεται ότι η ενίσχυση της ηθικής αποτελεί σημαντική προτεραιότητα για κάθε κοινωνία. Οι ψυχολόγοι και οι παιδαγωγοί τονίζουν ότι η προαγωγή της ηθικής εκπαίδευσης μπορεί να λειτουργήσει ως άμυνα στην παρατηρούμενη παρακμή της σύγχρονης κοινωνίας.

- Αν θέλουμε να διαφυλάξουμε τα παιδιά από το να εκδηλώνουν αρνητικές κοινωνικές συμπεριφορές ή από κινδύνους δεν αρκεί η επιβολή περιορισμών, χρειάζεται να τα υποστηρίξουμε, ώστε να χτίσουν έναν ηθικό χαρακτήρα που θα τους επιτρέψει να αντιστέκονται αυτοβούλως και σθεναρά σε δυνητικούς κινδύνους
- Η φιλοσοφική ρίζα αυτής της άποψης ανάγεται στις απόψεις του Σωκράτη («η αρετή είναι διδακτή»), του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη
- Μια τυπολογία ηθικού χαρακτήρα που πρότειναν οι Peck & Havighurst (Peck, et al., 1960) περιλαμβάνει πέντε τύπους: τον ανήθικο, το συμφεροντολόγο, το συμμορφούμενο, τον άλογο-ευσυνείδητο και τον έλλογο-αλτρουιστή
- Η έννοια της ηθικής, από την άλλη, εμπεριέχει τη συμμόρφωση με τις επικρατούσες ηθικές και κοινωνικές νόρμες, στο συγκεκριμένο τόπο και χρόνο
- Ο ηθικός χαρακτήρας, αν και σχετίζεται με την ηθική, δεν προϋποθέτει αναγκαστικά την εφαρμογή της συμμόρφωσης. Πρόκειται για μια πιο δυναμική και περιεκτική εννοιολογική κατασκευή, όπου οι παράγοντες της βούλησης και της προσωπικής εμπλοκής κατά την επιδίωξη των στόχων παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο
- Στη σύγχρονη εποχή, η εφαρμογή της ηθικής εκπαίδευσης ήταν συχνά ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα
- Στο ένα άκρο της συζήτησης, ο Kohlberg (1984) υποστηρίζει ότι η διδασκαλία συγκεκριμένων ηθικών αξιών είναι ασυμβίβαστη με το ρόλο του δασκάλου ως εκπαιδευτή για την ηθική
- Αυτό που πρέπει να κάνει ο δάσκαλος είναι να διδάξει τους τρόπους με τους οποίους μπορεί κανείς να σκέφτεται (και να πράττει) με βάση ηθικές αξίες, χωρίς όμως να διδάξει τις ίδιες τις ηθικές αξίες
- Η κριτική που ασκήθηκε στην άποψη του αφορούσε, μεταξύ άλλων, στη δυνατότητα άσκησης ενός ηθικού τρόπου σκέψης, χωρίς τη διδασκαλία συγκεκριμένων αρχών και αξιών
- Αργότερα ο ίδιος ο Kohlberg αναθεώρησε αυτό το επιχείρημα που, ωστόσο, το διατήρησαν πολλοί από τους συνεχιστές του
- Αντίθετη άποψη πρεσβεύουν ο Lickona (1993) και ο Banks (Banks & Banks, 1995) που είναι από τους θερμότερους υποστηρικτές της ηθικής εκπαίδευσης
- Ο Lickona υποστηρίζει ότι η σχολική εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει στην καλλιέργεια του ηθικού χαρακτήρα στα παιδιά και, μάλιστα, αυτό θα πρέπει να αποτελεί βασική προτεραιότητα για το σχολείο. Τούτο μπορεί να συμβεί, όταν το σχολείο προβάλλει με συνεπή τρόπο θετικά μοντέλα ηθικής συμπεριφοράς και ηγεσίας και

- διδάσκει δημοκρατικές αξίες και ιδανικά (π.χ. υπευθυνότητα, σεβασμό, ανεκτικότητα, συνεργασία, αυτοπειθαρχία, συμπόνια, εντιμότητα)
- Ο Banks θεωρεί αναγκαία την πολυπολιτισμική εκπαίδευση με στόχο τη μείωση των προκαταλήψεων. Μέσα από αυτή θα βοηθηθούν οι μαθητές να αναπτύξουν τις γνώσεις, στάσεις και δεξιότητες που απαιτούνται για να λειτουργήσουν αρμονικά στις σημερινές πολύμορφες κοινωνίες
 - Οι Noblit & Dempsey (1996) θεωρούν αναγκαίο να διδάσκονται τα παιδιά ότι η πολιτιστική και ηθική ιστορία προορίζεται τόσο για να διατηρείται όσο και για να αλλάζει. Συνεπώς, πρέπει στο σχολείο να δημιουργούνται κατάλληλες ηθικές καταστάσεις, ώστε τα παιδιά να συμμετέχουν ενεργά είτε στη διατήρηση είτε στην αλλαγή των πεποιθήσεων και των κοινωνικών πρακτικών
 - Φαίνεται ότι ανάμεσα στους ψυχολόγους και τους παιδαγωγούς που ασχολούνται με την ηθική υπάρχει μια γενική συναίνεση ως προς την ανάγκη να διδάσκονται ηθικές αξίες και να καλλιεργείται η ηθική σκέψη στα παιδιά. Ωστόσο, δεν υπάρχει συχνά συμφωνία ως προς το ποιες ηθικές αξίες και με ποιον τρόπο θα πρέπει να διδάσκονται

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΥΡΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ

ΚΥΡΙΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

- Στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία αναγνωρίζονται τρεις ή τέσσερις περίοδοι:
- Στην πρώτη με την *Προσωκρατική φιλοσοφία* που τελειώνει με τον διαφωτισμό του 5ου αιώνα.
- Στη δεύτερη με την *Αττική φιλοσοφία* (Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης).
- Στην Τρίτη με τη *μετα-Αριστοτελική φιλοσοφία* που μπορεί να υποδιαιρεθεί:
- στην *Ελληνιστική φιλοσοφία* (Στοά, Επίκουρος, Σκεπτικοί) και
- τη *φιλοσοφία της Αυτοκρατορικής περιόδου* (μέσος πλατωνισμός και νεοπλατωνισμός)
- Μετά, τους τελευταίους εκπροσώπους του *Νεοπλατωνισμού* τους *Δαμάσκιο* και *Σιμπλίκιο*, ακολουθούν (συνχνά επικαλυπτόμενες):

- Η περίοδος της λεγόμενης *Βυζαντινής Φιλοσοφίας* μέσα στην οποία συμπεριλαμβάνονται οι Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας και εκκλησιαστικοί συγγραφείς, από τον 2ο μέχρι τον 14ο αιώνα μ.Χ..
 - Η περίοδος των Λατίνων πατέρων και εκκλησιαστικών συγγραφέων, από τον 2ο αιώνα μ.Χ. έως τον 7ο αιώνα.
 - Η περίοδος της *Αραβικής Φιλοσοφίας*, 9ος έως 12ος αιώνας μ.Χ..
 - Η περίοδος της *Ιουδαϊκής Φιλοσοφίας*, από τον 9ο έως τον 14ο αιώνα μ.Χ..
 - Η εποχή του *Σχολαστικισμού* (σχολαστική φιλοσοφία), από τον 8ο μέχρι τον 15ο αιώνα.
-
- Η εποχή της *Αναγέννησης*, που περιλαμβάνει την περίοδο ανανέωσης των αρχαίων ελληνικών φιλοσοφημάτων, τους ανθρωπιστές, την φιλοσοφία του δικαίου και της πολιτείας, τους φυσικούς και τους σκεπτικούς, από τον 15ο μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα.
 - Η εποχή του *Διαφωτισμού*, τον 18ο αιώνα.
 - Η εποχή του *Θετικισμού*, του *Ρομαντισμού* και του *Ιδεαλισμού*, κατά τον 19ο αιώνα
 - Η εποχή της *Φαινομενολογίας*, της *Κριτικής Σχολής*, της *Υπαρξιακής Φιλοσοφίας*, της *αναλυτικής φιλοσοφίας* κ.ά. κατά τον 20ο αιώνα.
-
- Η μελέτη της **Ιστορίας της Φιλοσοφίας** δείχνει ότι τα προβλήματα με τα οποία ασχολείται, μεταβάλλονται από εποχή σε εποχή
 - Τη μεταβολή του αντικειμένου της, προκαλούν ιστορικοί παράγοντες, οι οποίοι μεταβάλλουν τη σύνθεση και τα προβλήματα της κοινωνίας
 - Κάθε εποχή "αισθάνεται" εντελώς διαφορετικά και την απασχολούν ιδιαίτερα προβλήματα
 - Έτσι ένας προσδιορισμός της Φιλοσοφίας και των φιλοσοφικών κοσμοθεωριών με βάση ιστορικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά είναι περισσότερο εφικτός αφού η φιλοσοφία εκφράζει την περιρρέουσα ατμόσφαιρα ενός πολιτισμού και η οποιαδήποτε γνώση της είναι ελλιπής, δίχως τη γνώση των ιστορικών γεγονότων
-
- Η φιλοσοφική σκέψη, ως θετικό πνεύμα γεννιέται, στις αποικίες της Ιωνίας τον 6ο π.Χ. αιώνα από τους πρώτους Έλληνες φιλοσόφους

- Εκεί, οι **Ίωνες** αντικατέστησαν τους μύθους που είχε πλάσει η φαντασία των λαών της Ανατολής με την **αντίληψη της αιώνιας ουσίας**, που για τον **Θαλή τον Μιλήσιο** ήταν το υγρό στοιχείο, για τον **Αναξίμενη** ο αέρας, κατά τον **Ηράκλειτο** η φωτιά και, κατά τον **Αναξίμανδρο** το άπειρο
- Αρχίζει σταδιακά να διαφαίνεται η έννοια των φυσικών νόμων
- Στα 530 π.χ., στη Σικελία και την νότια Ιταλία, όπου αυτοεξόριστος είχε καταφύγει ο **Πυθαγόρας** ίδρυσε τη σχολή του
- Οι οπαδοί του, οι **Πυθαγόρειοι** συνεισέφεραν στον παγκόσμιο πολιτισμό την ιδέα να χρησιμοποιηθεί η ανάπτυξη των μαθηματικών στην γνώση της φύσης
- Η βασική θεωρία της σχολής υποστήριζε ότι η ουσία των πραγμάτων βρίσκεται στους αριθμούς και στις μαθηματικές σχέσεις, ενώ η διδασκαλία κατά την οποία τα αισθητά υπάρχουν κατ' απομίμηση ατελή του τέλει νοητού κόσμου των αριθμών, εισάγει στην ελληνική φιλοσοφία την **δυϊστική** αντίληψη, που διακρίνει δύο κόσμους, νοητό και αισθητό
- Ο Ηράκλειτος διακήρυσσε ότι «**τα πάντα ρει**», αναγνωρίζοντας μια κρυφή αρμονία σε όλες τις αντιθέσεις, έλλογη και θεία, έναν «**μοναδικό θείο νόμο**» ο οποίος είναι προσπελάσιμος με τον ορθό λόγο
- Οι φιλόσοφοι της **Ελεατικής Σχολής**, με ιδρυτή τον **Ξενοφάνη τον Κολοφώνιο** υποστήριξαν ότι το πραγματικό ον είναι ένα, αγέννητο και άφθαρτο, ακίνητο και χωρίς οριακές ιδιότητες, δηλαδή **αἰδίων**
- Αυτή η αντίληψη έρχεται σε σύγκρουση με το μυθικό κοσμοείδωλο και καθορίζει την αναγκαιότητα των νόμων της φύσης και το αιώνιο της ουσίας, ιδέες που ο **Δημόκριτος** τον επόμενο αιώνα, διατυπώνει με την **ατομική θεωρία**, κατά την οποία όλα τα σώματα είναι προϊόντα της ώθησης και της απόθησης των ατόμων
- Κατά την περίοδο ανάμεσα στην νικηφόρα έκβαση των **Περσικών Πολέμων** (449 π.Χ.) και στον θάνατο του **Μεγάλου Αλεξάνδρου** (323 π.Χ.). η φιλοσοφία εισήχθη στην κυρίως Ελλάδα και αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην Αθήνα
- Είναι η περίοδος κατά την οποία έζησαν οι μεγάλες μορφές του **Σωκράτη**, του **Πλάτωνα** και του **Αριστοτέλη**, η συμβολή των οποίων στην διαμόρφωση της φιλοσοφικής σκέψης στην Δύση υπήρξε καθοριστική
- Την ίδια περίοδο επιχειρείται από τους **Σοφιστές** μια ρήξη ανάμεσα στην παράδοση και στο νέο πνεύμα που εκείνοι εκφράζουν και οι οποίοι αμφισβήτησαν την θεία προέλευση των αρχαίων ηθικών κανόνων

- Ο όρος **Σοφιστής** είναι μέχρι σήμερα αρνητικά φορτισμένος από την αντισοφιστική πολεμική, που άσκησαν με πάθος ο Σωκράτης και ο Πλάτωνας
- Το κίνημα των Σοφιστών όμως συνδέεται με το πολιτικό και κοινωνικό κίνημα, που σχεδόν σε όλη την Ελλάδα και στις αποικίες έφερε στην εξουσία δημοκρατικά καθεστώτα και άνοιξε έναν μεγάλο δρόμο ανανέωσης και ριζοσπαστικής κριτικής όλης της παράδοσης με αποτέλεσμα να παραλληλίζεται με την εποχή του *Διαφωτισμού* του 18ου αιώνα
- Σημαντικές προσωπικότητες του κινήματος των Σοφιστών ήταν ο *Πρωταγόρας*, ο *Πρόδικος*, ο *Ιππίας*, ο *Γοργίας*, ο *Αντιφώντας* και ο *Κριτίας*

Σωκράτης - Πλάτων και Αριστοτέλης

Ο Σωκράτης με όργανο του το λόγο και μέθοδο την επαγωγή, προχωρούσε στην εννοιολογική οργάνωση των πραγμάτων αναζητώντας την ουσία τους (470 π.χ.- 399 π.χ.)

- Υποστήριζε ότι για να έρθει κάποιος σε πλήρη συμφωνία με τον εαυτό του, θα έπρεπε να φτάσει μέσω του στοχασμού, στην αναγνώριση των πλανών και των αληθειών της προσωπικότητάς του, ώστε να γίνει ο ίδιος κριτής του εαυτού του. Έτσι, αυτή η ένωση της ηθικής συνείδησης με την νοητική συνείδηση του αληθούς και του ψευδούς θεμελιώνει την διδασκαλία του "*ουδείς εκών κακός*" (κανένας δεν κάνει κακό θεληματικά). Αν κάποιος κάνει κακό, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν ξέρει ποιο είναι το αληθινό καλό για τον εαυτό του, αφού, αν το ήξερε, η θέλησή του και η επιθυμία του θα επηρεάζονταν ακατανίκητα απ' αυτό

Ο Πλάτων

- Ήταν ο φιλόσοφος που με τον αντικειμενικό ιδεαλισμό του παρουσίασε μια δυναμική και πρωτότυπη σύνθεση των προγενέστερων διδασκαλιών και των κυρίαρχων τάσεων του ελληνικού πνεύματος. Στο έργο του συνυπάρχουν ο ορθολογισμός, ο μυστικισμός, η θεωρία της επιστήμης, η ηθική αναζήτηση και ο πολιτισμικός στοχασμός. Αν και στα πρώτα του βήματα, τον απασχολούν τα προβλήματα που έθεσε ο δάσκαλός του, Σωκράτης (και έτσι οι νεανικοί του διάλογοι αποτελούν σημαντική πηγή για το σωκρατικό έργο), εντούτοις στην πορεία διαφωνεί με το δάσκαλό του
- Ο Πλάτωνας, συνθέτει τις απόψεις του Ηράκλειτου και των Ελεατών: διέκρινε στον κόσμο δύο επίπεδα (δυαλισμός), το σύνολο των αισθητών πραγμάτων όπου "τα πάντα ρει" και την περιοχή των "ιδεών" που είναι αιώνιες και αμετάβλητες. Έτσι, οι αξίες που ο Σωκράτης πάντα αναζητούσε (ωραίο, καλό, δίκαιο, αρετή, ανδρεία κ.λπ.), για να έχουν καθολικότητα και σταθερότητα, θα πρέπει να αποτελούν μια αμετάβλητη και άφθαρτη πραγματικότητα. Μόνο έτσι

μπορούν να συγκριθούν και να αξιολογηθούν τα αισθητά πράγματα. Για τον Πλάτωνα, η φιλοσοφία ήταν η κίνηση για την πραγμάτωση μιας πολιτείας που θα βρισκόταν σε μια αναλογία όσο το δυνατόν αντίστοιχη με τις σταθερές και αιώνιες σχέσεις που επικρατούν μεταξύ των *Ιδεών*

Ο Αριστοτέλης

- Ο Αριστοτέλης υπήρξε μαθητής του Πλάτωνα και το πλέον πολυσύνθετο και συστηματικότερο πνεύμα της αρχαιότητας. Υπήρξε μεταφυσικός, φυσιοδίφης, θεωρητικός της τέχνης, θεμελιωτής της λογικής, καθώς και ηθικός και πολιτικός στοχαστής
- Οι δυσκολίες που συναντούσε η κατά τη γνώμη του *λογικά αδύνατη* θεωρία του Πλάτωνα, έπεισαν τον Αριστοτέλη ότι η αληθινή πραγματικότητα δεν μπορεί να υφίσταται έξω από τα αισθητά πράγματα, στον κόσμο των *ιδεών*, αλλά είναι ενσωματωμένη στα πράγματα που παρατηρούμε γύρω μας με τις αισθήσεις μας

Ο Αριστοτέλης είχε μια τελολογική αντίληψη για τον κόσμο. Πίστευε ότι κάθε γεγονός υπαγορεύεται από ένα τέλος (σκοπό). Έτσι, για να εξηγήσουμε κάτι, χρειάζεται να ξέρουμε το σκοπό του

- Στην ηθική του διδασκαλία, ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι ο σκοπός κάθε ανθρώπινης πράξης προσδιορίζεται από την αναζήτηση της ευδαιμονίας, η οποία απορρέει από την ικανοποίηση του νου, χωρίς όμως να απορρίπτει μια ελεγχόμενη ικανοποίηση των φυσικών επιθυμιών

Στωικοί - Επικούρειοι – Σκεπτικοί

- Στην διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου(338 ή 323 έως 146 ή 30 π.χ.), η Αθήνα, αν και είχε παρακμάσει πολιτικά, παρέμεινε το κέντρο της φιλοσοφίας η οποία αντιπροσωπεύθηκε κυρίως από Έλληνες φοινικικής, συριακής ή και βαβυλωνιακής καταγωγής, οι οποίοι έφεραν ένα εντελώς διαφορετικό πνεύμα, με τεράστια απήχηση στο ευρύ κοινό και όχι μόνο σε μια αριστοκρατία σοφών
- Οι λέξεις **στωικός, επικούρειος και σκεπτικός** εισήλθαν στην καθημερινή γλώσσα για να δηλώσουν γενικές στάσεις ζωής οι οποίες εξαπλώθηκαν σε ολόκληρο τον αρχαίο κόσμο, στην αρχή τον ελληνικό και κατόπιν τον ρωμαϊκό
- Οι τρεις αυτές σχολές είχαν τον ίδιο σκοπό, την αναζήτηση μιας ευδαιμονίας σταθερής και αιώνιας, ανεξάρτητης από τις εξωτερικές συνθήκες του πεπρωμένου ή της υγείας, ανεξάρτητης από την πολιτεία και τις μεταστροφές του καθεστώτος, δίνοντας η κάθε μια και διαφορετική λύση στο πρόβλημα

Ο Στωικός πίστευαν ότι θα επιτύγχαναν την ευδαιμονία μέσω της σύνδεσης του ανθρώπου με τον κόσμο του οποίου αποτελούσε μέρος

- Ο κόσμος κατά τους Στωικούς ήταν ένα **ον, θείο και μοναδικό**, με λογική και παντοδύναμη ψυχή η οποία ρυθμίζει σταθερές, διαδοχικές και αντίθετων κατευθύνσεων κινήσεις, την κίνηση ανάπτυξης του κόσμου και την κίνηση με την οποία επιστρέφει στην αρχική του αφετηρία
- Οι *στωικοί* ονόμαζαν τον κόσμο αυτό *Λογικό, Πεπρωμένο, Θεία Βούληση, Πρόνοια* και πίστευαν ότι καθήκον του σοφού είναι να προσαρμοστεί με τις θελήσεις της μοίρας και της θείας πρόνοιας. Οφείλει επομένως να έχει γνώσεις και να ζει σύμφωνα με τη φύση, δηλαδή σύμφωνα με τη λογική, απορρίπτοντας καθετί που δεν είναι λογικό

Οι Επικούρειοι την ευδαιμονία, την αναζήτησαν στην ηδονή, την οποία εννοούσαν ως κατάσταση απουσίας του πόνου

- Σύμφωνα με τη διδασκαλία τους, τα περισσότερα πάθη προκαλούνται από φόβους και αγωνίες που προέρχονται από εσφαλμένες αντιλήψεις για τον κόσμο (φόβος για το άγνωστο, για θεούς και δαίμονες, κακούς οίωνους) που προέρχονται από ελλιπή γνώση των φυσικών φαινομένων
- Επανέφεραν την *θεωρία των ατόμων του Δημόκριτου* και θεώρησαν τα πάντα, ακόμη και τους θεούς (αν υπάρχουν) αθροίσματα ατόμων χωρίς ενδιαφέρον για τους ανθρώπους
- Η ηθική των Επικούρειων έχει υλιστική βάση και θέτει ως αξιολογικό κριτήριο, την ευχαρίστηση, όχι ως επιπόλαιη και ασύδοτη επιδίωξη απολαύσεων, αλλά επιλεκτική: περιορίζει τις αναγκαίες ηδονές στο ελάχιστο (φαγητό, ύπνο), επιτρέπει με μέτρο τις μη αναγκαίες (όπως τα εκλεκτά φαγητά) και απορρίπτει τις μη φυσικές και μη αναγκαίες όπως τα πλούτη και η δόξα

Οι Σκεπτικοί, διακήρυσσαν ότι όλα είναι αμφίβολα, ανέβαλλαν να εκφέρουν την κρίση τους και αναζητούσαν την ευτυχία και τη σοφία

- Η αναζήτηση αυτή χαρακτηρίζεται όλο και περισσότερο από την πολεμική εναντίον των άλλων φιλοσοφικών σχολών, εξαιτίας του ισχυρισμού τους ότι κατείχαν την αληθινή και αναμφισβήτητη απάντηση για τα βασικά προβλήματα της γνώσης και της συμπεριφοράς
- Ενάντια στις θέσεις του *επικουρισμού* και του *στωικισμού*, πρόβαλαν αντίθετα, ισοδύναμα επιχειρήματα

ΝΕΟΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ

- Τους τελευταίους αιώνες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας(753 π.χ -476 μ.Χ.), ο κόσμος βυθιζόταν στις ανατολικές δεισιδαιμονίες. Ο αισθητός κόσμος, σε αντίθεση με όσα είχαν υποστηρίξει οι *Στωικοί*

και οι *Επικούρειοι*, θεωρήθηκε ως ο τόπος δυνάμεων εχθρικών προς την ψυχή την οποία κρατούσαν φυλακισμένη

- Στόχος και πάλι, ήταν η απολύτρωση, αυτή τη φορά όμως όχι εσωτερική, αλλά εξωτερική, και έτσι, για την αντιμετώπιση των μαγικών δυνάμεων που φυλάκιζαν τον άνθρωπο έπρεπε να βρεθεί μια ισχυρότερη δύναμη την οποία αναζητούσαν σε μυστηριακές, μνητικές τελετουργίες. Τότε εμφανίζεται ο **Νεοπλατωνισμός**, ο οποίος με τον **Πλωτίνο** παρουσιάζει μια περίπλοκη μεταφυσική, πηγή κάθε μεσαιωνικής και νεότερης μεταφυσικής. Εμπνευσμένη η μεταφυσική αυτή, εκτός άλλων, από τον ελληνίζοντα ιουδαϊσμό, διδάσκει την μία υπέρτατη αρχή, το *Εν* ή *Αγαθόν*. Ο Νεοπλατωνισμός, σταδιακά εισδύει στο Βυζάντιο όπου διαποτίζει μορφολογικά τη μυστική θεολογία της Ανατολής, η οποία είναι πλουτισμένη με την ορολογία της φιλοσοφίας αυτής

Χριστιανισμός

- Ο Χριστιανισμός, ως νέα θεωρία για την ανθρώπινη μοίρα, παρέμεινε εκτός του πεδίου της φιλοσοφίας επειδή στηριζόταν στην αποκάλυψη. Χρησιμοποίησε ως όχημα διάδοσης του την κυρίαρχη γλώσσα και τις κυρίαρχες μορφές σκέψης του περιβάλλοντος του
- Έτσι, χρησιμοποίησε όχι μόνο την ελληνική γλώσσα αλλά και εκλεκτικά, πολλούς από τους συμβολισμούς της αρχαίας σκέψης, καθώς πολλοί Πατέρες της Εκκλησίας είχαν διαπαιδαγωγηθεί με την αρχαία ελληνική παιδεία. Έτσι στο [Βυζάντιο](#) αναπτύχθηκε μία ιδιότυπη φιλοσοφική σκέψη συνδεδεμένη πάντα με τον χριστιανικό στοχασμό και την θεία αποκάλυψη

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΑΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

- Κατά το μεσαίωνα αναπτύσσεται κατά κύριο λόγο η θρησκευτική φιλοσοφία και μεγάλη επίδραση επίσης ασκεί στη Δύση η φιλοσοφία του Αριστοτέλη. Κυριότερη μορφή είναι ο Θωμάς Ακινάτης, φιλόσοφος και θεολόγος του 13ου αι. μ.Χ., ο οποίος άσκησε, μαζί με τον Αυγουστίνο (354-430), τη μεγαλύτερη επίδραση στην ανάπτυξη της φιλοσοφικής-θεολογικής σκέψης των επόμενων αιώνων. Οι λόγιοι πρόσφυγες που καταφεύγουν από την Κωνσταντινούπολη στη Δύση συμβάλλουν στην αναγέννηση των ελληνικών γραμμάτων στην Ευρώπη. Αυτή την περίοδο η σπουδή των έργων του Αριστοτέλη υποχωρεί και τη θέση τους καταλαμβάνει ο πλατωνισμός, ιδιαίτερα στην Ιταλία με τους Τζ. Μπρούνο, Τ. Καμπανέλα κ.ά.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

- Στο 17ο αιώνα κυριαρχεί το ενδιαφέρον για την ανθρώπινη φύση και για τον εξωτερικό κόσμο, με χαρακτηριστικό εκπρόσωπο το **Γαλιλαίο**.

- Την ίδια εποχή αρχίζει να οργανώνεται η πνευματική ζωή με την ίδρυση Ακαδημιών και την καθιέρωση επιστημονικών συγκεντρώσεων. Αυτό τον αιώνα ο Άγγλος πολιτικός και φιλόσοφος **Φ. Μπέικον** (1501-1626) γίνεται ο εισηγητής της πειραματικής φιλοσοφίας. Με το έργο του «*Novum organum*» επιχειρεί, απέναντι στην αριστοτελική-σχολαστική επιστήμη, να συντάξει μια νέα ιδέα της γνώσης και την ταξινόμηση των επιστημών. **Υποστηρίζει ότι η εμπειρία είναι η βάση της επιστήμης.**
- Η γνώση γι' αυτόν είναι η δύναμη που ασκείται επάνω στη φύση προς όφελος του ανθρώπου. Η θεμελιώδης σύλληψη της φύσης από τον Μπέικον είναι άμεσα εξαρτημένη από τις αρχαίες ελληνικές έννοιες για τη φύση
- **Ο Ντεκάρτ (1596-1650)** δίνει μεγάλη βαρύτητα στη μεταφυσική. Η γνωστή του φράση «*cogito, ergo sum*» (σκέφτομαι, άρα υπάρχω), πάνω στην οποία στήριζε τη φιλοσοφία του, έδωσε μία αποφασιστική στροφή στη νεότερη φιλοσοφία. Ενώ αμφιβάλλει για τα πάντα, εντούτοις, αυτό δεν ισχύει για την ίδια την αμφιβολία, με άλλα λόγια για τη σκέψη. Η φράση του Ντεκάρτ «*cogito, ergo cogitare est*» (σκέφτομαι, επομένως υπάρχει η σκέψη) δεν αφορά στο ίδιο το είναι, αλλά στη σκέψη. Η φιλοσοφία του άσκησε τεράστια επίδραση στους μεταγενέστερους στοχαστές
- Ο Γάλλος φιλόσοφος, μαθηματικός και φυσικός **Πασκάλ** πίστευε ότι η βεβαιότητα του ανθρώπινου λογικού δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί μόνο με τα μαθηματικά, τα οποία αποτελούν την πιο τέλεια μέθοδο επιστημονικής σύλληψης της τάξης της φύσης. Επίσης, υποστήριζε ότι αυτά δεν μπορούν να μας προσφέρουν ασφαλή γνώση για τον άνθρωπο, την ύπαρξή του και τις πράξεις του. Τις απαντήσεις σε αυτά τα θέματα μπορούμε να τις αναζητήσουμε μόνο στη μεταφυσική
- Ο Άγγλος φιλόσοφος **Χομπς** (1588-1679) πρότεινε μια νομιναλιστική-ρασιοναλιστική φιλοσοφική θεωρία, σύμφωνα με την οποία η σκέψη παρομοιάζεται με υπολογισμό. Τη μεγαλύτερη επίδραση άσκησε η φυσιοκρατική του θεωρία για την κοινωνία και την πολιτεία. Στη «φυσική κατάσταση» υπάρχει «πόλεμος όλων εναντίον όλων». Σε αυτόν βάζει τέλος η κρατική συνθήκη, με την οποία αρχίζει να υπάρχει το κράτος και έτσι όλοι υποτάσσονται στο σύγχρονο «Λεβιάθαν».

Ο σπουδαιότερος φιλόσοφος των Κάτω Χωρών είναι ο **Μπ. Σπινόζα** (1632-1677). Μπορεί να χαρακτηριστεί ως ρασιοναλιστής. Ξεκινώντας από τον Ντεκάρτ και το νεοπλατωνισμό, διατύπωσε μια πανθεϊστική θεωρία της αναγκαιότητας. Ηθικό του ιδεώδες είναι η απελευθέρωση από το ζυγό των παθών με την καθαρή ενόραση των αναγκαίων νόμων του «είναι», τους οποίους ο Σπινόζα με μία αυστηρά μαθηματική μέθοδο αντλεί από την ουσία του θεού. Σύμφωνα με αυτόν υπάρχει μόνο μία ουσία, η οποία είναι

αιτία του εαυτού της, έχει αναγκαία ύπαρξη και είναι αιώνια· μέσα σ' αυτήν υπάρχουν τα πάντα και χωρίς αυτή, δεν είναι δυνατό να νοηθεί τίποτε. Αυτή είναι ο θεός

Ο Λάιμπνιτς (1646-1716), φιλόσοφος, μαθηματικός, φυσικός και διπλωμάτης από τη Γερμανία μπορεί να χαρακτηριστεί ως το πιο καθολικό πνεύμα του 17ου αιώνα. Στόχος του ήταν ο συμβιβασμός των αντιθέσεων τόσο στον τομέα της θρησκείας όσο και της πολιτικής. Ο ίδιος ήταν προτεστάντης, αλλά αγωνίστηκε για την ένωση των Εκκλησιών.

Στη φιλοσοφία επιχείρησε τη σύνθεση της μεσαιωνικής θεολογικής σκέψης με τη σύγχρονή του φυσική επιστήμη και μηχανική. Σχεδόν συγχρόνως και ανεξάρτητα από τον Νεύτωνα, ανέπτυξε το διαφορικό και τον ολοκληρωτικό λογισμό (απειροστικός λογισμός)

- Η μεγαλύτερη συνεισφορά του στη φιλοσοφική σκέψη, που οδήγησε στο διαφωτισμό, είναι η «μοναδολογία» του. Σε αυτήν προσπάθησε να ξεπεράσει τις φιλοσοφικές θέσεις του Ντεκάρτ και του Σπινόζα. Πίστευε ότι ο κόσμος είναι ένα σύστημα «αρχικών δυνάμεων» (μονάδες)
- Πρόκειται για έσχατες απλές ουσίες χωρίς μορφή και σχήμα, οι οποίες, ανεξάρτητα η μία από την άλλη και μη δεχόμενες καμιά εξωτερική επίδραση, αντικατοπτρίζουν τον πραγματικό κόσμο, ο οποίος περιλαμβάνει τα πιο απλά όντα, φυτά και ζώα, μέχρι και τον άνθρωπο, το λογικό ον. Στην κορυφή αυτής της σειράς βρίσκεται η θεϊκή μονάδα, ο θεός, ο οποίος δεν μπορεί να επέμβει στην πορεία της φύσης
- Η θεοδικία του Λάιμπνιτς είναι οπτιμιστική: ο κόσμος που υπάρχει είναι ο καλύτερος δυνατός, το κακό που υπάρχει σ' αυτόν εξουδετερώνεται από την αρμονία του σύμπαντος
- **Ο Άγγλος Τζ. Λοκ (1632-1704)** υπήρξε ο πρωτεργάτης του διαφωτισμού στη χώρα του. Είναι ο κύριος εκπρόσωπος του εμπειρισμού. Σε αντίθεση με τον Ντεκάρτ, απορρίπτει τις έμφυτες ιδέες. Η γνώση στο σύνολό της προέρχεται από την εσωτερική ή την εξωτερική εμπειρία (αίσθηση, σκέψη). Η ηθική του Λοκ είναι ευδαιμονιστική, ενώ η φιλελεύθερη θεωρία του για την πολιτεία είναι ατομιστική. Η φιλοσοφία του άσκησε τεράστια επίδραση στο Λάιμπνιτς και στον Καντ
- Στο 18ο αιώνα, τον αιώνα του διαφωτισμού, εμπίπτει η σκέψη του **Νεύτωνα**, η οποία ασκεί τεράστια επίδραση στην εποχή του και αργότερα. Στο α' μισό αυτού του αιώνα έδρασε ο Άγγλος φιλόσοφος **Τζ. Μπέρκλεϊ (1684-1753)**, ο οποίος ίδρυσε τον υποκειμενικό ιδεαλισμό, σύμφωνα με τον οποίο οι πνευματικές μονάδες αποτελούν τη μόνη πραγματικότητα. Η φύση ως χώρος του σωματικού-αισθητού είναι κάτι το πραγματικό μόνο ως παράσταση (ιδέα) και στηρίζεται στην παράσταση του θεού. Ο θεός ως η ύψιστη πνευματική ουσία

δημιουργεί τις πνευματικές μονάδες και τις παραστάσεις τους για τη φύση

- Κύριος εκπρόσωπος της φιλοσοφίας του διαφωτισμού στη **Γερμανία ήταν ο Βολφ (1679- 1754)**. Είχε μεγάλη εμπιστοσύνη στη γνωστική ικανότητα του ανθρώπινου λογικού και στη σημασία της στην καθημερινή ζωή.
- Στα μέσα του 18ου αιώνα τοποθετείται η ακμή του Άγγλου φιλοσόφου και ιστορικού **Ντ. Χιουμ (1711-1776)**, του κυριότερου εκπροσώπου του αγγλικού διαφωτισμού, καθώς και του κύριου ιδρυτή του θετικισμού και του ψυχολογισμού. Η ανθρώπινη σκέψη δεν έχει, κατά το Χιουμ, τίποτε το αυτόματο. Οι ιδέες είναι «αντιλήψεις», οι οποίες γίνονται δεκτές με λιγότερο ζωντανό τρόπο. Επίσης, η έννοια της ουσίας, η ιδέα του θεού και οι ηθικές ιδέες κατατεμαχίζονται από την ψυχολογική κριτική αυτού του φιλοσόφου. Η ψυχή δεν είναι τίποτε άλλο από μια «δέσμη» παραστάσεων.
- Στην ίδια περίοδο βρίσκεται η ακμή του **Βολταίρου**, ο οποίος ασχολήθηκε με τη φύση, τον άνθρωπο και την κοινωνία, καθώς επίσης με την ιστορία και την ανεξιθρησκία
- Στο ίδιο κλίμα εντάσσεται και ο Γαλλοελβετός συγγραφέας, κριτικός του πολιτισμού και φιλόσοφος **Ζαν Ζακ Ρουσό (1712-1778)**. Όλες τις αδυναμίες που υπάρχουν στους ανθρώπους και στον κόσμο τις απέδιδε στις επιβλαβείς επιδράσεις της κοινωνίας, της επιστήμης και της τέχνης.
- Σημασία έχουν μόνο οι νόμοι της φύσης και της καρδιάς. Η συνείδηση είναι η μόνη αξιόπιστη σε ό,τι αφορά το καλό και το κακό. Η ύπαρξη του θεού είναι η αιτία της κίνησης και της τάξης του κόσμου, αλλά το θεό μπορούμε να τον συλλάβουμε μόνο με την καρδιά.
- Στο έργο του «Κοινωνικό συμβόλαιο» ο Ρουσό υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος από τη φύση είναι ελεύθερος, αλλά η κοινωνία τον δεσμεύει με νόμους και γι' αυτό το κράτος πρέπει να διαμορφωθεί έτσι, ώστε ο καθένας να υπακούει μόνο στον εαυτό του. Αυτό είναι δυνατό να συμβεί μόνον αν η κρατική βία είναι έκφραση του «κοινωνικού συμβολαίου».

Στα τέλη του 18ου αι. δεσπόζει η μεγάλη μορφή του Γερμανού φιλοσόφου **I. Καντ (1724-1804)**, με τον οποίο ξεκινά ο γερμανικός ιδεαλισμός και η γερμανική φιλοσοφία επιτυγχάνει την παγκόσμια αναγνώριση. Το έργο του αποτελεί σημαντικό σταθμό στην ιστορία της φιλοσοφίας του δυτικού κόσμου, με κυριότερο το σύγγραμμά του «Η κριτική του καθαρού λόγου».

Η κριτική όλων των θεωριών της μεταφυσικής πριν από αυτόν, την οποία χαρακτήριζε ως δογματική, όπως και η προσπάθεια στοχασμού πάνω στα θεμέλια της μεταφυσικής και της γνώσης γενικότερα, αποτελεί την πρώτη θεμελιώδη εξέταση της φιλοσοφίας του δυτικού κόσμου. Ενώ, όμως, αργότερα ο νεοκαντιανισμός θεωρεί τη φιλοσοφία του Καντ ως μια προσπάθεια ανατροπής της μεταφυσικής, σήμερα ο Καντ προβάλλει ως μεταφυσικός, μια και είχε προσπαθήσει να θέσει τις βάσεις για «κάθε μελλοντική μεταφυσική, η οποία θα μπορούσε να εμφανίζεται ως επιστήμη»

Στις αρχές του 19ου αι. παρατηρείται η ανάπτυξη της ιδεολογίας και η παρακμή της, καθώς και η εμφάνιση της εκλεκτικής πνευματοκρατίας στη Γαλλία. Η σκωτική φιλοσοφική σχολή αντιπαρατάσσει την κίνηση της «υγιούς ανθρώπινης λογικής» απέναντι στη συνδυαστική ψυχολογία του Πρίστλεϊ και στο σκεπτικισμό του Χιουμ, ενώ στην Αγγλία οι Μπένθαμ και Στιούαρτ Μιλ γίνονται εισηγητές του ωφελιμισμού, μιας φιλοσοφικής-ηθικής θεωρίας, η οποία ταυτίζει το ηθικό με το ωφέλιμο, δηλαδή με αυτό που είναι απαραίτητο για την ευημερία του ανθρώπου.

Ο ωφελιμισμός έχει κριτήριο το αποτέλεσμα και όχι την ηθικότητα. Αντίθεση σε αυτό το σύστημα αποτελεί ο ρομαντισμός του Κόλριτζ και του Καρλάιλ.

Ο Γερμανός φιλόσοφος Φίχτε (1762-1814), στηριζόμενος στην υπερβατική σύνθεση του Καντ, υποστηρίζει ότι η γνώση, γενικά, πηγάζει από την καθαρή ενέργεια του «εγώ», το οποίο νοείται απολύτως. Έτσι ο κριτικός ιδεαλισμός του Καντ γίνεται υποκειμενικός. Σύμφωνα με τις τρεις αρχές της θεωρίας της επιστήμης, πρώτα το «εγώ» θέτει τον εαυτό του (θέσις), έπειτα το «μη εγώ» (αντίθεσις) και τέλος υπάρχει η σκέψη της ενέργειάς του, το «εγώ» και το «μη εγώ». Για το «καθαρό εγώ» (καθαρή θέληση) ο κόσμος δεν είναι τίποτε άλλο από αισθητοποιημένο υλικό του καθήκοντος, στο οποίο μπορεί να επιβεβαιωθεί η ηθική πράξη, οπότε το εγώ επιστρέφει στον εαυτό του.

- Ο επίσης Γερμανός φιλόσοφος **Χέγκελ (1770-1831)** στα πρώιμα έργα του διαχωρίζει τη θέση του με το διαφωτισμό, τον Καντ και το Φίχτε. Μετά την απαλλαγή του από τη φιλοσοφική επίδραση του Σέλιγκ, παρουσιάζει στα κύρια έργα του ένα από τα σπουδαιότερα συστήματα φιλοσοφίας του δυτικού κόσμου.
- Η φιλοσοφία του Χέγκελ, με τη βοήθεια του νεοεγελιανισμού, παρέχει στη σύγχρονη σκέψη μία θεμελιώδη και αναντικατάστατη μέθοδο ανάλυσης. Αργότερα, στην αποσύνθεση του εγελιανισμού συντέλεσε η χρήση του από την αριστερά
- Στη Γερμανία, στο περιθώριο των μετακαντιανών, μπορούμε να αναφέρουμε τον **Γκαίτε, το Σλάιερμάχερ, το Σοπενχάουερ κ.ά.** Αυτή την εποχή στη Γαλλία αναπτύσσεται η κοινωνική φιλοσοφία του **Φουριέ**, ενώ στην Ιταλία ο ιταλικός ιδεαλισμός.

- Στα τέλη του 19ου αιώνα και της αρχές του 20ου ο Άγγλος **Τζ. Στιούαρτ Μιλ** και ο Γάλλος **Ογκίστ Κοντ** ιδρύουν το θετικισμό, σύμφωνα με τον οποίο βάση κάθε φιλοσοφίας είναι η ψυχολογία, ενώ η μοναδική πηγή γνώσης είναι η εμπειρία. Η τυπική στο θετικισμό έννοια της προόδου υπάρχει στη θεωρία του Κοντ για τα τρία στάδια της εξέλιξης της ανθρωπότητας, το θεολογικό, το μεταφυσικό και το θετικιστικό-επιστημονικό. Οι κύριοι εκπρόσωποι της εξελικτικής είναι ο Άγγλος **Σπένσερ** και ο Δαρβίνος
- Ο **Καρλ Μαρξ** την ίδια εποχή (1818-1883) δεν είχε την πρόθεση να διατυπώσει κάποια θεωρία για την οικονομία, το σοσιαλισμό ή την ιστορία της φιλοσοφίας, αλλά περισσότερο τον ενδιέφερε να ιδρύσει μία κίνηση, η οποία απέβλεπε σε μία εικόνα του ανθρώπου που θα είχε στόχο την πραγμάτωσή της με έναν ανυποχώρητο αγώνα.
- Η πνευματοκρατία, σύμφωνα με την οποία το πνεύμα αναγνωρίζεται ως η μόνη πραγματικότητα, αναπτύχθηκε στη Γαλλία και βρήκε την οριστική της έκφραση στον **Ανρι Μπερζόν (1859-1941)**, ο οποίος θεωρείται ο κύριος εκπρόσωπος της «φιλοσοφίας της ζωής» (Lebensphilosophie), που συνέβαλε στη διαμόρφωση της υπαρξιακής φιλοσοφίας
- Ο **Έντμουντ Χούσερλ**, ιδρυτής της φαινομενολογίας, επιχείρησε, ενάντια στον εμπειρισμό και τον ψυχολογισμό, να αποκαταστήσει τη φιλοσοφία ως a priori «ισχυρή επιστήμη»
- Ο **Γ. Τζέιμς** υπήρξε ιδρυτής του πραγματισμού, ενώ ο αμερικάνος **Τζ. Ντιούι** με βάση αυτήν τη θεωρία ερεύνησε τον κύκλο ζωής του ατόμου, ο οποίος περικλείει όλα εκείνα που είναι ωφέλιμα στον καθένα, καθώς επίσης και τον κύκλο της κοινωνίας.
- Από τη μεταφυσική αυτών των δύο επηρεάστηκε ο Άγγλος φιλόσοφος, μαθηματικός, κοινωνιολόγος και αντίπαλος του χριστιανισμού ο **Μπέρτραντ Ράσελ**, ο οποίος στην αρχή της σταδιοδρομίας του είχε μιμηθεί τον Πλάτωνα και αργότερα κατέληξε σε ένα νεοθετικιστικό ρεαλισμό και επιστημονισμό, χωρίς όμως να κατορθώσει να ιδρύσει σχολή που να ασκήσει επίδραση
- Γενικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι δύο κύριες φιλοσοφικές τάσεις της εποχής μας είναι η φιλοσοφία της ύπαρξης και η νεότερη μεταφυσική του όντος
- Ομαδοποιήσεις, όμως, σαν και αυτή μπορεί να αποδειχθούν αυθαίρετες, επειδή τους φιλοσόφους της κάθε ομάδας τους χαρακτηρίζουν βαθιές διαφορές. Έτσι κάτω από τη «φιλοσοφία της ύλης» μπορούμε να κατατάξουμε τις θεωρίες του Ράσελ, των νεοθετικιστών καθώς και των μαρξιστών, ενώ στη «φιλοσοφία της ζωής» τις θεωρίες των Ντιούι και Κλαγκ. (..)

Ο όρος «Παιδαγωγική εμφανίζεται για πρώτη φορά στην Ελληνική Αρχαιότητα και συνδέεται με την αρχαία ελληνική λέξη παις. Τόσο για τους αρχαίους Έλληνες όσο και για τους Ρωμαίους ο παιδαγωγός (παιδαγωγώ = Άγω τον παίδα), ήταν ένας μορφωμένος σκλάβος, ο οποίος συνόδευσε τα παιδιά από το σπίτι στο σχολείο. Αργότερα, στους ελληνιστικούς χρόνους, ο όρος παιδαγωγός άρχισε να σημαίνει ανατρέφω, εκπαιδεύω.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε όλη τη διάρκεια της Ελληνικής αλλά και της Ρωμαϊκής Αρχαιότητας, ο όρος «Παιδαγωγική» σημαίνει, όχι την επιστήμη, αλλά την «Τέχνη» της ανατροφής των παιδιών και δεν ταυτίζεται σε καμία περίπτωση με τον όρο «Παιδεία», ο οποίος είναι πολύ ευρύτερος.

Από αυτές τις πρώτες σημασίες του όρου «Παιδαγωγική», ως καθοδήγηση, συνοδεία, «Τέχνη» της ανατροφής των παιδιών, μέχρι τη συγκρότησή της ως επιστήμη, η παιδαγωγική ακολούθησε μια μακρά πορεία στη διάρκεια των αιώνων, κατά την οποία διαμορφώθηκαν διάφορες, πολλές φορές αλληλοσυγκρουόμενες, Παιδαγωγικές θεωρίες.

Η συγκρότηση της Παιδαγωγικής Επιστήμης ως αυτοδύναμος επιστημονικός κλάδος είναι αρκετά πρόσφατη, αφού έχει την αφετηρία της μόλις πριν διακόσια χρόνια. Ο Έρβαρτος (Johann Friedrich Herbart) 1776-1841 εμφανίζει πρώτος μέσα από τα συγγράμματά του τη Γενική Παιδαγωγική (1806) και ύστερα την Ψυχολογία (1824-1825). Πρωτοπόρος στα δύο αυτά γνωστικά αντικείμενα και ορόσημο στην αυτονόμηση και εξέλιξη των Επιστημών της Εκπαίδευσης. Αξίζει να αναφέρουμε ότι η Παιδαγωγική δεν έχει αποδεσμευτεί ούτε στα μέσα του 20ου αιώνα.

Κατά τη περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης, η ανάγκη για περισσότερη μόρφωση των λαϊκών στρωμάτων, οδήγησε σε ίδρυση σχολείων και η ανάγκη εξεύρεσης δασκάλων οδήγησε στην ίδρυση των σχολών εκπαίδευσης των δασκάλων, ενισχύοντας ακόμη περισσότερο την εξέλιξη της Παιδαγωγικής Επιστήμης.

Η νέα αυτή επιστήμη είχε ως βασικό της έργο: «να βοηθήσει το παιδί και τον έφηβο να διανύει ομαλά την εξελικτική του πορεία και μεταβεί από την κοινωνία των μικρών στην κοινωνία των ωρίμων, εφοδιασμένος με τις δεξιότητες, τις ικανότητες και γενικά την πείρα που οι κοινωνικές συνθήκες απαιτούν, για να ενταχθεί χωρίς προβλήματα στο κοινωνικό σύνολο, με αυθυπαρξία και αυτοτέλεια».

Για τη καλύτερη κατανόηση όμως αυτής της Νέας Επιστήμης (της Παιδαγωγικής), είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε την επιστημονική έννοια των όρων που προσδιορίζουν και γνωστικό της πεδίο. Αποσαφηνίζοντας τους όρους: «Αγωγή», «Μόρφωση», «Παιδεία», «μάθηση», «εκπαίδευση», «διδασκαλία» κτλ., κατανοούμε και γνωρίζουμε καλύτερα το έργο της Παιδαγωγικής.

Αγωγή: είναι η διαδικασία της καθοδήγησης, συνειδητής ή μη, και το σύνολο των διαπλαστικών επιδράσεων, κυρίως ψυχοκοινωνικής κατεύθυνσης, που δέχεται το αναπτυσσόμενο άτομο στη διαμορφωτική περίοδο της ζωής του.

Εκπαίδευση: είναι η συστηματική μορφωτική διαδικασία, μεταξύ εκπαιδευτικού και εκπαιδευομένου, παροχής και απόκτησης γνώσεων, δεξιοτήτων και παιδείας μέσα κυρίως σε εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Μόρφωση: σημαίνει το αποτέλεσμα άλλοτε της άτυπης διαδικασίας της αγωγής και άλλοτε του θεσμοθετημένου εκπαιδευτικού συστήματος.

Η μόρφωση όμως όπως και η αγωγή δεν έχουν στατικό χαρακτήρα, εξαρτώνται και εξελίσσονται ανάλογα τις κοινωνικές συνθήκες και σχετίζονται με τη **μάθηση**, αφού και η **μάθηση** είναι μεταβολή.

Ο άνθρωπος συνεχώς αποκτά γνώσεις και εμπειρίες, τις επεξεργάζεται και με βάση αυτές αντιλαμβάνεται, μαθαίνει, αλλάζει και ανταποκρίνεται ανάλογα στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος που ζει. Αυτό είναι αποτέλεσμα που επέρχεται από τη εμπλοκή του εκπαιδευόμενου στη διαδικασία της μάθησης και σε συνεργασία με το δάσκαλο και της καθοδήγησής του τον βοηθάει να ανακαλύψει τη γνώση και να επιτευχθεί ο σκοπός της διδασκαλίας. Ο όρος όμως «**παιδεία**» είναι ευρύτερος όλων των παραπάνω και μπορούμε να πούμε ότι περιλαμβάνει τη σημασία όλων αυτών των εννοιών, αφού ως παιδεία νοείται η παιδευτική διαδικασία και το συνολικό μορφωτικό αποτέλεσμα της ανατροφής, της αγωγής και της εκπαίδευσης.

Ενώ τέλος η «**κατάρτιση**» είναι όρος που έχει επικρατήσει τις τελευταίες δεκαετίες και υποδηλώνει τις γνώσεις που έχουν σχέση με τη παραγωγή, τις μηχανές, τις νέες τεχνολογίες και γενικά με την οικονομία και τον εκσυγχρονισμό της αγοράς.

Με τον όρο Παιδαγωγική νοείται η Επιστήμη της Αγωγής και της Μόρφωσης η οποία προσεγγίζεται ως επιστήμη:

1. της **Παιδαγωγικής Θεωρίας:** ως επιστήμη της Αγωγής και της Μόρφωσης

2. της εκπαιδευτικής/διδακτικής πράξης: ως επιστήμη που προσανατολίζεται στην εκπαιδευτική πράξη

Η παιδαγωγική είναι μια κοινωνική επιστήμη, η οποία εξετάζει τον άνθρωπο, δηλαδή τις αλλαγές της συμπεριφοράς του κυρίως στην παιδική, εφηβική ηλικία υπό το πρίσμα των επιδράσεων της διαδικασίας της Αγωγής και της Μόρφωσης (Ξωχέλης, 1998).

Η παιδαγωγική ως κοινωνική επιστήμη προσανατολίζεται στην εξηγητική κατανόηση της δράσης (του υποκειμενικού νοήματος, των κίνητρων και των αναγκών) του ανθρώπου και στην διατύπωση αιτιωδών συναρτήσεων (των κοινωνικών δράσεων σε κοινωνικά υποσυστήματα) που σχετίζονται με την Αγωγή, την Εκπαίδευση και την Μόρφωση (Kron, 1999).

Τα πεδία αντικειμένου της Παιδαγωγικής και οι προϋποθέσεις μάθησής τους:

- Ανθρωπολογία και Αγωγή (ανθρωπολογικές, βιολογικές και νευρολογικές προϋποθέσεις της μάθησης)
- Κοινωνικοποίηση και Αγωγή (κοινωνικές, πολιτικές και επικοινωνιακές προϋποθέσεις της μάθησης)
- Εκπαιδευτικοί θεσμοί και οργανισμοί (πολιτισμικές δομές και συλλήψεις της κατανόησης και έκφρασης του κόσμου και συγκεκριμένες μορφές οργάνωσης)
- Ανάπτυξη και μάθηση (η σχέση της μάθησης με την ατομική ανάπτυξη σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες)

Τα πεδία εργασίας της Παιδαγωγικής :

- Γενική Διδακτική (έρευνα σχετικά με τις διαδικασίες διδασκαλίας και ανάπτυξης μοντέλων)
- Σχολική παιδαγωγική (θεωρίες σχολείου, ιστορική εξέλιξη, οργάνωση σχολικών μονάδων, έρευνα σχολικής πραγματικότητας, αξιολόγηση)
- Ειδική Παιδαγωγική (έρευνα και πρακτική εφαρμογή με σημείο αναφοράς άτομα με ειδικές ανάγκες)
- Κοινωνική Παιδαγωγική (εξωσχολική αγωγή που σχετίζεται με την προσωπική ανάπτυξη των «ευαίσθητων» ατόμων σε σχέση κοινωνικούς τομείς)

- **Εκπαίδευση ενηλίκων** (έρευνα σχετικά με τις διαδικασίες επιμόρφωσης και εκπαίδευσης και την ανάπτυξη μοντέλων)
- **Πανεπιστημιακή διδακτική** (έρευνα σχετικά με τις διαδικασίες διδασκαλίας σε πανεπιστημιακά ιδρύματα και ανάπτυξη μοντέλων)

Το θεωρητικό υπόβαθρο της Παιδαγωγικής:

- **Θεωρίες της Παιδαγωγικής Επιστήμης** (στοχασμός σχετικά με τα θεωρητικά σχήματα και τη συγκρότηση διαφοροποιημένων κλάδων)
- **Παιδαγωγική έρευνα** (παιδαγωγικοί μέθοδοι έρευνας για την καταγραφή και την ανάλυση της εκπαιδευτικής πραγματικότητας)
- **Ιστορία της Παιδαγωγικής Επιστήμης** (1. σχετικά με την ανάπτυξη θεωρητικών μοντέλων και 2. με την εξέλιξη του εκπαιδευτικού συστήματος)
- **Συγκριτική Παιδαγωγική** (ανάλυση και σύγκριση διαφορετικών εκπαιδευτικών συστημάτων)

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑΧΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Μέσα στο κοινωνικό πολιτικό πλαίσιο δημιουργείται ένα θεσμικό πλαίσιο το οποίο καθορίζει τη σχέση μεταξύ εκπαιδευτικού - μαθητών, το περιεχόμενο μάθησης, τη μεθοδολογική στρατηγική αλλά και τους μαθησιακούς στόχους.

Επιτελείται έτσι μια διάδραση μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών

- Η **διάδραση** μεταξύ του μαθητή και του εκπαιδευτικού είναι στοχοστρεφή
- Οι **στόχοι** πραγματοποιούνται στο πλαίσιο των μαθησιακών διαδικασιών και, προσαρμόζονται μεθοδολογικά στις ανθρωπογενείς προϋποθέσεις των μαθητών
- Μαθητές και εκπαιδευτικοί είναι φορείς συγκεκριμένων **ρόλων** και εκπαιδευτικών φορέων
- Οι διαδράσεις αλλά και οι ρόλοι υπόκεινται σε ένα γενικότερο **κοινωνικό ιστορικό πλαίσιο**
- Η επίτευξη των στόχων γίνεται **έμμεσα**, μέσα από την επεξεργασία με το θέμα

Σύντομη ιστορική αναδρομή της Παιδαγωγικής

Η Παιδαγωγική «επιστημονικοποίηση» της σύγχρονης Παιδαγωγικής, δηλαδή η αναγνώριση και η νομιμοποίηση της στο επιστημονικό στερέωμα δεν έγινε αμέσως: πέρασε από τέσσερις φάσεις, οι οποίες συνδέονται με ευρύτερες κοινωνικό-πολιτικές εξελίξεις, για να ολοκληρωθεί στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Η πρώτη φάση αυτής της «επιστημονικοποίησης» είναι αρκετά πρόσφατη: πραγματοποιήθηκε στη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, δηλαδή στον αιώνα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Πρωταγωνιστής και κύριος εμπνευστής αυτής της προσπάθειας ήταν ο φιλόσοφος J.J. Roussau, ο οποίος, στο ένα και μοναδικό παιδαγωγικό του έργο «Αιμίλιος» αναγνωρίζει τη σημασία της Παιδαγωγικής.

Επιστημονικά πεδία και ειδικές κατευθύνσεις της Παιδαγωγικής

Επιστημονικοί τομείς

Στο πλαίσιο της ιστορικής εξέλιξης της Παιδαγωγικής επιστήμης και της εδραίωσης της σε πανεπιστημιακά τμήματα διαμορφώθηκαν

- επιμέρους τομείς,
- ειδικές κατευθύνσεις της Παιδαγωγικής,
- επιμέρους επιστημονικοί κλάδοι,
- διατομεϊκά επιστημονικά πεδία
- διεπιστημονικός διάλογος

Επιμέρους τομείς

Γενική Παιδαγωγική

(θεωρητική προσέγγιση ζητημάτων που σχετίζονται με την ανθρωπολογία, κοινωνιολογία, με τις θεσμικές προϋποθέσεις της αγωγής κτλ.

Επεξεργασία κατηγοριών, μοντέλων και θεωριών για την κοινωνική έρευνα)

- Συστηματική Παιδαγωγική
- Ιστορική Παιδαγωγική
- Συγκριτική Παιδαγωγική

Ειδικές κατευθύνσεις της Παιδαγωγικής

Σχολική Παιδαγωγική: (θεωρητική ανάλυση και έρευνα σχετικά με την σχολική πραγματικότητα, δημιουργία μοντέλων που σχετίζονται με το σχολείο και τη διδασκαλία, τους στόχους τα περιεχόμενα)

Εκπαίδευση ενηλίκων: (σχετίζεται με ζητήματα της εκπαίδευση και της επιμόρφωσης ενηλίκων, την ανάλυση των ειδικών προϋποθέσεων, τους εκπαιδευτικούς οργανισμούς, τα ειδικά διδακτικά μοντέλα κ.τ.λ.)

Ειδική Παιδαγωγική: (αναφέρεται σε επίπεδο έρευνας και διδακτικής εφαρμογής στα άτομα με ειδικές ανάγκες νοητικής, γλωσσικής, κινητικής υφής κ.τ.λ. καθώς επίσης και με τη διάγνωση και με τις θεσμικές προϋποθέσεις εργασίας)

Κοινωνική Παιδαγωγική: (σχετίζεται με γενικότερες παιδαγωγικές και εκπαιδευτικές δράσεις και συμβουλευτικές παρεμβάσεις έξω από το σχολείο, π.χ. την οικογένεια, στήριξη εξαρτημένων ατόμων, εργασία με ομάδες νέων σε κέντρα νέων).

Επιμέρους επιστημονικοί κλάδοι

Παιδαγωγική των Μέσων (Media education): (αναφέρεται στη σχέση και την επίδραση μεταξύ Μέσων και ανθρώπου ως σημείο αναφοράς για την ερμηνεία της πραγματικότητας)

Περιβαλλοντική εκπαίδευση: (αναφέρεται σε θέματα που σχετίζονται με τη περιβάλλον και δημιουργεί μοντέλα διδασκαλίας για την εργασία στο σχολείο)

Διαπολιτισμική εκπαίδευση: (σχετίζεται με γενικότερες παιδαγωγικές και εκπαιδευτικές δράσεις και συμβουλευτικές παρεμβάσεις με σημείο αναφοράς την πολιτισμική ετερότητα, την αξιοποίηση του πολιτισμικού κεφαλαίου στο σχολείο, την αναγνώριση του ατόμου, την χειραφετημένη επικοινωνία)

Παιδαγωγική των φύλων: (αναφέρεται σε ζητήματα που σχετίζονται με την ειδική κοινωνικοποίηση του ατόμου, αναλύει κοινωνικές αξίες και πρότυπα στιγματισμού και εκπονεί διορθωτικές εκπαιδευτικές δράσεις)

Κυκλοφοριακή αγωγή... Πολιτική Αγωγή... Πολιτισμική Αγωγή, Θεατρική Αγωγή....

Διατομεϊκά επιστημονικά πεδία

Παιδαγωγική Ψυχολογία: (σχετίζεται σε επίπεδο εμπειρικής έρευνα με ζητήματα μάθησης, της εξελικτικής ανάπτυξης του ατόμου, με τη διάγνωση και τη συμβουλευτική)

Παιδαγωγική Κοινωνιολογία: (στο επίκεντρο των ερευνών βρίσκονται αναλύσεις κοινωνικών προϋποθέσεων για την σχολική και την εξωσχολική κοινωνικοποίηση, το ρόλο και τη στάση των εκπαιδευτικών και την κοινωνικοποίηση της παιδικής ηλικίας)

Παιδαγωγική Ανθρωπολογία: (σχετίζεται σε θεωρητικό καθώς και σε ερευνητικό επίπεδο με ζητήματα εξέλιξης του ανθρώπου, με τα χαρακτηριστικά του ανθρώπου που συναθροίζουν τον τρόπο βιωμάτων, συμπεριφοράς, μάθησης κτλ. και διαμορφώνει μια εικόνα του ανθρώπου σχετικά με τη διαδικασία της μάθησης και της Αγωγής)

Φιλοσοφία της Παιδείας: (σχετίζεται με ζητήματα που αναφέρονται στη στοχοθεσία της αγωγής και την φιλοσοφική θεμελίωση τους)

Διεπιστημονικός διάλογος της Παιδαγωγικής με τις άλλες επιστήμες

Ψυχολογία: (είναι μια εμπειρική επιστήμη που περιγράφει, εξηγεί το ψυχικό λειτουργιών του ανθρώπου, κάνει προγνώσεις σχετικά με τα βιώματα του και τη συμπεριφορά του σε συγκεκριμένα στάδια ανάπτυξης του)

Κοινωνιολογία: (σχετίζεται με τη βοήθεια θεωριών και μεθόδων της εμπειρικής κοινωνικής έρευνας, με φαινόμενα που αναπτύσσονται από την αλληλόδραση μεταξύ των ανθρώπων σε κοινωνικές ομάδες)

Ανθρωπολογία: (είναι η επιστήμη η οποία με τη βοήθεια ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων δημιουργεί μοντέλα που εξηγούν τον άνθρωπο, την εξέλιξη του και την κοινωνική συμπεριφορά του)

Φιλοσοφία: (νοείται ως βασική επιστήμη που ενώ δεν έχει συγκεκριμένο αντικείμενο σχετίζεται με τον στοχασμό της ανθρωπινής σκέψης καθώς επίσης και των επιστημολογικών τοποθετήσεων. Θέτει ερωτήματα που δεν μπορούν να απαντηθούν άμεσα από τις ειδικές επιστήμες, αλλά δίνουν σε αυτές νέους προσανατολισμούς)

Νευροεπιστήμες : (έννοια ομπρέλα που περιέχει επιστημονικούς κλάδους από τις επιστήμες της βιολογίας, της ιατρικής, της φυσιολογίας και αναφέρεται στον τρόπο λειτουργία του νευρικού συστήματος, των εγκεφαλικών συνάψεων, γνωστικών λειτουργιών, συναισθηματικών επιδράσεων κ.α.)

Η Γενική Παιδαγωγική είναι η βασική επιστήμη για όλες τις άλλες επιμέρους επιστήμες όσον αφορά τις θεωρίες, μεθόδους έρευνας και εργασίας, κανονιστικές κοσμοθεωρίες κλπ. Όλες οι επιμέρους επιστήμες βρίσκονται σε σχέση αλληλεξάρτησης. Η ενότητα της Παιδαγωγικής ως επιστήμη κατασκευάζεται στη διαλογική διαδικασία των επιμέρων επιστημών.

Βασικές γνώσεις της Παιδαγωγικής Επιστήμης

Βασικές έννοιες της Παιδαγωγικής Επιστήμης και των επιμέρων κλάδων της (Αγωγή, Κοινωνικοποίηση, Μάθηση, Διδασκαλία, Μόρφωση, Εκπαίδευση, Βιογραφία, Ανάπτυξη, διαφοροποίηση μεταξύ καθημερινών και παιδαγωγικών αναπαραστάσεων, ικανότητα προσέγγισης φαινομένων με παιδαγωγικούς όρους, κατανόησης σε ένα κοινωνικό πλαίσιο και διαφοροποίηση θεωρητικών σχημάτων)

Ιστορία και Θεωρία της Αγωγής και της Μόρφωσης. Θεωρητικά σχήματα στην Παιδαγωγική Επιστήμη (θεωρίες Αγωγής, Θεωρίες Μόρφωσης)

Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας και μάθησης και παιδαγωγικές κατηγορίες ικανοτήτων και δεξιοτήτων σε εκπαιδευτικά πεδία δράσης:(Εισαγωγή σε θεωρίες μάθησης, μοντέλα διδασκαλίας. Ικανότητα ανασασμού και αξιολόγησης μοντέλων παιδαγωγικής δράσης).

Θεωρίες μάθησης, ψυχολογικές διαστάσεις της Αγωγής και της Μόρφωσης καθώς και εισαγωγή σε ζητήματα μάθησης που άπτονται των αποτελεσμάτων των Νευροεπιστημών.

Ανθρωπογενείς, γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές προϋποθέσεις της μάθησης, π.χ. ηλικία, φύλο, ετερότητα, πολιτισμικό κεφάλαιο, αποδοχή, ψυχοσωματικές και νοητικές ιδιαιτερότητες.

Σχεδιασμός, οργάνωση και αξιολόγηση διδασκαλίας, λειτουργίες και είδη σχολικής αξιολόγησης.

Κοινωνικές, πολιτικές και νομοθετικές προϋποθέσεις της Αγωγής, Μόρφωσης και εκπαίδευσης σε χολικούς και εξωσχολικούς οργανισμούς - διεθνή διάσταση. Εισαγωγή στις εμπειρικές και κοινωνικοιστορικές προϋποθέσεις της παιδαγωγικής δράσης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ικανότητα στοχαστικής εξέτασης της παιδαγωγικής έρευνας και της παιδαγωγικής στοχοθεσίας βάσει ιστορικών πολιτικών, πολιτισμικών επιδράσεων. Ικανότητα στοχασμού και ανάπτυξης μοντέλων παιδαγωγικής δράσης). Θεωρία, Λειτουργίες και κοινωνικές

διαστάσεις της Αγωγής και της Μόρφωσης καθώς και θεσμών κοινωνικοποίησης, Θεωρίες κοινωνικοποίησης.

Εκπαιδευτική πολιτική, εκπαιδευτικό δίκαιο και εκπαιδευτικοί οργανισμοί καθώς συστήματα κοινωνικής ασφάλειας συμπεριλαμβάνοντας διεθνή ζητήματα και εξελίξεις. Διαχείριση και ανάπτυξη σχολικών μονάδων, στρατηγικές επικοινωνίας, ανάπτυξη σχολικής φιλοσοφίας.

Εκπαιδευτική έρευνα και βασικές γνώσεις στη μεθοδολογία

(Εισαγωγή στην εκπαιδευτική έρευνα, εισαγωγή στις μεθόδους έρευνας, Ικανότητα διάκρισης μεταξύ των μεθόδων, ικανότητα χρήσης τουλάχιστον μιας μεθόδου). Ποιοτικές και ποσοτικές μέθοδοι ερευνάς-Παιδαγωγικές προσεγγίσεις έρευνας (Ανάλυση και κατανόηση περιπτώσεων, Ερμηνευτική, Φαινομενολογία, Διαγνωστική, Στατιστική). Εστιασμένη εκπαιδευτική έρευνα (Ευάλωτες ομάδες, διδακτικές και μαθησιακές διαδικασίες, επιμόρφωση).

Οι πολλαπλές σημασίες της έννοιας Εκπαίδευση¹. «Εκπαίδευση» και «Διδασκαλία»: ο ηγετικός ρόλος του δασκάλου. Η κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης. Η κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση ως πολιτική κοινωνικοποίηση. Η κριτική εκπαίδευση σε μια ανοιχτή κοινωνία.

Ο όρος εκπαίδευση παρέμεινε για αιώνες ως εναλλακτικό όνομα της παιδείας και, ως ένα βαθμό, χαρακτηρίζει ακόμα και σήμερα τη γενική και αόριστη σημασία της λέξης στην ελληνική γλώσσα.

Η σύγχυση αυτή οφείλεται, σε ένα μεγάλο βαθμό, στο γεγονός ότι η διαδικασία της παιδείας λαμβάνει χώρα, κατά κύριο λόγο, στο σχολείο, δηλαδή στον κατ' εξοχήν χώρο, στον οποίο λαμβάνει χώρα η εκπαίδευση.

Ο όρος εκπαίδευση σημαίνει ακριβώς μια συγκεκριμένη πράξη, την ενέργεια δηλαδή, καθώς και το αποτέλεσμα μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αποτελεί,

¹ Από την ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΑΓΟΣ, ΑΝΑΠΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε (Από το υλικό της Παιδαγωγικής Επιμόρφωσης εκπαιδευτικών του ΟΑΕΔ)

δηλαδή μια συστηματική γνώση, η οποία παρέχεται σε κάθε είδους σχολείο, από τους δασκάλους, στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου εκπαιδευτικού θεσμού, ο οποίος, με τη σειρά του, εντάσσεται σε ένα ευρύτερο εκπαιδευτικό σύστημα. Πρόκειται για θεσμοθετημένη παροχή γνώσεων, προσόντων και δεξιοτήτων για την ικανοποίηση ατομικών και προπάντων κοινωνικών αναγκών.

Πιο συγκεκριμένα, η λειτουργία του σχολείου ως εκπαιδευτικού θεσμού, συνίσταται στην ανάπτυξη των σωματικών και ψυχονοητικών ικανοτήτων του παιδιού και, ειδικότερα, στην απόκτηση ορισμένων γνώσεων και δεξιοτήτων μέσα από εγκύκλιες σπουδές. Το ερώτημα, όμως, που ανακύπτει σε αυτό το σημείο είναι εάν η απόκτηση των συγκεκριμένων γνώσεων που παρέχονται από το σχολείο, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας στο σύνολό της, ή αν καλύπτουν μόνον ορισμένες ανάγκες, οι οποίες συνδέονται άμεσα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας.

Αυτό το ερώτημα είναι ιδιαίτερα επίκαιρο, εφόσον στην εποχή μας, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, η εκπαίδευση εμφορείται, όπως προείπαμε, από ένα τεχνοκρατικό πνεύμα σε δύο διακριτά επίπεδα: σε ένα πρώτο επίπεδο στόχων, οι οποίοι συγκλίνουν αποκλειστικά και μόνο στην ένταξη του μαθητή στην αγορά εργασίας και σε ένα δεύτερο επίπεδο του εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο δομείται σύμφωνα με τις ανάγκες της παραγωγής και αναπαράγεται στο πλαίσιο του συνολικού κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας. Για τους παραπάνω λόγους, οι σύγχρονες εκπαιδευτικές έρευνες αναλύουν την έννοια της εκπαίδευσης στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πράξης και, ειδικότερα, επικεντρώνονται στο εκπαιδευτικό έργο, δηλαδή στο «σύνολο ενεργειών και προσπαθειών προκειμένου να εκτελεστεί, να επιτευχθεί ορισμένη εργασία» στο χώρο της εκπαίδευσης.

Ο πρακτικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης είχε τονιστεί, εξάλλου, στην εποχή του Διαφωτισμού, από τον J.J. Rousseau στο έργο «Αιμίλιος». Η «πρακτική» αυτή διάσταση της εκπαίδευσης διαφαίνεται στη διάκριση του Rousseau ανάμεσα σε τρία είδη εκπαίδευσης, στην εκπαίδευση της φύσης, των ανθρώπων και των πραγμάτων: «Διαμορφώνουμε τα φυτά με την καλλιέργεια και τους ανθρώπους με την εκπαίδευση.....Η εκπαίδευση...μάς έρχεται από τη φύση ή από τους ανθρώπους ή από τα πράγματα. Η εσωτερική ανάπτυξη ικανοτήτων μας και οργάνων μας είναι εκπαίδευση της φύσης, η συνήθεια που μας μαθαίνουν να έχουμε από τούτη την

ανάπτυξη είναι η εκπαίδευση των ανθρώπων και η απόκτηση της πείρας μας σχετικά με τα αντικείμενα που μας συγκινούν είναι η εκπαίδευση των πραγμάτων».

Με το ίδιο πνεύμα, αλλά με έμφαση στη μελέτη του υποκειμένου που θα παιδαγωγηθεί, δηλαδή του μαθητή, θεμελιώθηκαν, την ίδια εποχή, οι παιδαγωγικές αρχές της Νέας Αγωγής από το Γάλλο φιλόσοφο Contillac, στο έργο του Δοκίμιο περί της καταγωγής των ανθρωπίνων γνώσεων, στο οποίο τονίζεται η ανάγκη της μελέτης του ανθρώπινου νου, έξω από κάθε μεταφυσική αρχή. Αντίθετα η έμφαση δίνεται στην έρευνα των ενεργειών του ανθρώπινου μυαλού καθώς και στην ανεύρεση μιας παιδαγωγικής τεχνικής, που θα παρακολουθούσε τις διαδοχικές φάσεις της ψυχικής ανάπτυξης και θα επέτρεπε σε κάθε άνθρωπο να συγκροτηθεί ανάλογα με τους δικούς του ρυθμούς και νόμους.

Πρέπει ίσως σε αυτό το σημείο να τονίσουμε ότι, πάνω σ' αυτή τη θεωρητική βάση, ο φιλόσοφος θεμελίωσε μια παιδαγωγική τεχνική, η οποία αποτέλεσε, με τη σειρά της, το θεωρητικό υπόβαθρο της Νέας Αγωγής. Με αυτή την έννοια, η ουσιαστική συμβολή του Contillac συνίσταται στο γεγονός ότι αποδίδει μεγάλη σημασία στη δραστηριότητα του υποκειμένου που θα διαπαιδαγωγηθεί.

²Εκπαίδευση και διδασκαλία: Ο ηγετικός ρόλος του δασκάλου

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η εκπαίδευση ως εκπαιδευτικό έργο, συνδέεται άμεσα με τη συγγενή της έννοια της διδασκαλίας, στο μέτρο που ο φορέας της, δηλαδή ο δάσκαλος, αναλαμβάνει το έργο του μεσάζοντα ανάμεσα στην κοινωνία γενικότερα και στην εξελισσόμενη προσωπικότητα του παιδιού, υποβοηθά και ενισχύει την εξελικτική διαδικασία της μάθησης, μέσα από την αναζήτηση μιας διαλεκτικής ισορροπίας ανάμεσα σε όσα επιβάλλει η κοινωνία στην αυτόνομη πρωτοβουλία του ατόμου.

Με άλλα λόγια, η εκπαίδευση ως εκπαιδευτικό έργο, αποκαθιστά τη σχέση σχολείου και κοινωνίας, μέσα από τον ηγετικό ρόλο του δασκάλου, ο οποίος στην εκπαιδευτική του πρακτική πραγματώνει τον σύνδεσμο της μόρφωσης και της εκπαίδευσης, εφόσον ο δάσκαλος δεν ενεργεί ως απλό άτομο, αλλά ως φορέας των εκάστοτε αξιών, που διέπουν την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει.

² Από την ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΑΓΟΣ, ΑΝΑΠΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε (Από το υλικό της Παιδαγωγικής Επιμόρφωσης εκπαιδευτικών του ΟΑΕΔ)

Ο ηγετικός ρόλος του δασκάλου καθώς και η κοινωνική διάσταση της εκπαιδευτικής του πρακτικής, μέσα από την οποία αυτός πραγματώνει το σύνδεσμο μεταξύ της μόρφωσης και της εκπαίδευσης, υπογραμμίζονται από τον ιταλό κοινωνιολόγο Α. Γκράμσι ως ακολούθως:

«Για την εκπαίδευση είναι απαραίτητος ένας μηχανισμός κουλτούρας, μέσα από τον οποίο η παλαιότερη γενιά μεταδίδει στη νέα γενιά όλη την εμπειρία του παρελθόντος.....δίνει στη νέα γενιά προκαθορισμένες κλίσεις και συνήθειες (φυσικές και τεχνικές που απορροφούνται με την επανάληψη) μεταδίδει εμπλουτισμένη κληρονομιά του παρελθόντος. Αυτή η μετάδοση μορφωτικού περιεχομένου από την παλιά γενιά, γίνεται κυρίως μέσα από το σχολείο, με τη δουλειά του δασκάλου, ο οποίος στη δουλειά του υλοποιεί το δεσμό μόρφωση - εκπαίδευση, γιατί....δεν μπορεί να δοθεί, τουλάχιστον σε γενικές γραμμές, μια μόρφωση που να μην είναι και εκπαίδευση.

Αυτός ο δεσμός μόρφωση - εκπαίδευση μπορεί να αντιπροσωπευτεί μόνο από τη ζωντανή δουλειά του δασκάλου, επειδή ο δάσκαλος γνωρίζει τις αντιθέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στον τύπο της κοινωνίας και της κουλτούρας που αντιπροσωπεύουν οι μαθητές, και γνωρίζει επίσης το καθήκον του, που συνίσταται στο να επιταχύνει και να πειθαρχήσει το σχηματισμό της προσωπικότητάς του παιδιού.....Ο δάσκαλος δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένας ηγέτης, ο οποίος δρα σ' εκείνο τον ιδιαίτερο τομέα που είναι το σχολείο και η εκπαίδευση.

Γι' αυτούς λοιπόν τους λόγους πρέπει ο εκπαιδευτής να είναι μορφωμένος, δηλαδή να έχει αποκτήσει κριτική συνείδηση του ρόλου του στην κοινωνία».

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η εκπαιδευτική πράξη εγγράφεται σε ένα πλαίσιο κοινωνικό και έχει σαν στόχο και προοπτική την κοινωνική πρόοδο. Αυτή η αναζήτηση ενός κοινωνικού ιδεώδους μέσα από την εκπαίδευση, αποτέλεσε εξάλλου το βασικό άξονα μεγάλων παιδαγωγικών θεωριών: αναφέρουμε ενδεικτικά την άποψη του Rousseau, σύμφωνα με την οποία η εκπαίδευση πρέπει, πρωτίστως, να εξασφαλίζει την πολιτική κοινωνικοποίηση των νέων. Με αυτήν την έννοια, ο δάσκαλος γίνεται οδηγός και φύλακας των νέων και τους καθοδηγεί στον προκαθορισμένο πολιτικό στόχο που είναι η συναίνεση στο γενικό σκοπό, μέσα από την ενεργητική πρακτική και θελημένη αποδοχή της ασφαλούς εξουσίας της πλειοψηφίας.

Η κοινωνική διάσταση της εκπαιδευτικής πράξης οδηγεί, εξάλλου, σε μια κριτική αντιμετώπιση της κοινωνίας και προσδίδει έναν χαρακτήρα κριτικισμού στην παιδαγωγική θεωρία: αναφέρουμε χαρακτηριστικά το Σωκράτη, ο οποίος παραμένει ο πρώτος κριτικός της κοινωνίας που υπέδειξε τον κριτικισμό στην εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Σωκράτη, η εκπαίδευση ή η διδασκαλία είναι μια διαδικασία ανάπτυξης της κριτικής σκέψης των μαθητών και η παράλληλη καθοδήγησή τους από την άγνοια στην κριτική γνώση. Η κριτική αυτή διάσταση της σκέψης είναι το μέσο με το οποίο ο άνθρωπος θέτει σε συνεχή έλεγχο και αμφισβήτηση τις αξίες του καλού και του κακού, τις νόρμες του σωστού και του λάθους, με αποτέλεσμα να κατανοεί τη σχετικότητα των εννοιών αυτών, να τις εντάσσει στο κοινωνικό πλαίσιο γένεσής τους και να τις εξελίσσει. Τέλος ο Σωκράτης θεωρεί ότι η κοινωνία εκείνη που επιτρέπει τη γένεση και την ανάπτυξη αυτής της *κατανοούσας κριτικής σκέψης* των κοινωνικών αξιών που τη συγκροτούν, είναι μια *ανοιχτή κοινωνία*.

Παιδαγωγικά κινήματα του 20^{ου} αιώνα

Στη διάρκεια του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα, γεννιέται και ολοκληρώνεται το παιδαγωγικό ρεύμα της «Νέας Αγωγής», το οποίο ονομάστηκε έτσι προκειμένου να δώσει έμφαση στην αντιπαράθεση της με την «Παλαιά Αγωγή», η οποία έως τότε ήταν κυρίαρχη στο παιδαγωγικό στερέωμα.

Στη «Νέα Αγωγή» αρχικό πεδίο εκκίνησης είναι η αυτοδυναμία του παιδιού, ενώ στην «Παλαιά Αγωγή» το παιδί δε θεωρείται ως αυτοδύναμη ύπαρξη, αλλά ως αντικείμενο που πρέπει να μετασχηματιστεί όσο το δυνατόν πιο γρήγορα και να γίνει σαν τους μεγάλους. Στη «Νέα Αγωγή» το παιδί ή ο έφηβος έχουν τη δική τους υπόσταση και υπόκεινται σε ιδιαίτερους νόμους ανάπτυξης, ενώ στην «Παλαιά Αγωγή» το παιδί ή ο έφηβος αποκτούν την υπόστασή τους σε συνάρτηση με το βαθμό εξομοίωσης, στο νοητικό, ηθικό, κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο, με τους ώριμους ανθρώπους.

Η «Παλαιά Αγωγή» δίνει έμφαση στο «τι μαθαίνει» το παιδί, ενώ η «Νέα Αγωγή» δίνει έμφαση στο «πώς μαθαίνει» το παιδί. Θεωρεί έτσι η «Νέα Αγωγή» ότι η «Παιδαγωγική μεταρρύθμιση είναι πριν απ' όλα θέμα μεθόδων κι όχι προγραμμάτων. Πρόκειται να μορφώσουμε το παιδί βοηθώντας το κατά τη διάρκεια των σχολικών του χρόνων να συμμετέχει στην αναζήτηση και στη

δημιουργία. Πρόκειται προπάντων ν' αποκαταστήσουμε μέσα στο σχολείο διαπροσωπικές σχέσεις ικανές να διευκολύνουν την εκδήλωση, της υπάρξεώς του, κατάλληλες για την ισορροπία κάθε υποκειμένου.

Η παιδαγωγική μεταρρύθμιση της «Νέας Αγωγής», θεμελίωσε για το παιδί ένα νέο τρόπο σχολικής προσαρμογής, που ανταποκρινόταν στη φυσική πορεία της εκπαίδευσής του και της κοινωνικοποίησής του.

Διαφορά επίσης μεταξύ των δύο υπήρξε και στην αντίληψη ως προς τον τρόπο μελέτης του παιδιού ή του εφήβου και η οποία αποτέλεσε και το σημείο εκκίνησης της «Σύγχρονης Παιδαγωγικής».

Στη «Σύγχρονη Παιδαγωγική» ξεκινάμε από τα επιστημονικά δεδομένα της μελέτης του παιδιού και όχι από τις προσωπικές διαισθήσεις για την έρευνα των προβλημάτων του παιδιού ή του εφήβου. Ξεκινάμε από την έρευνα της σχολικής πραγματικότητας και όχι από τις «προοδευτικές ή νέες ιδέες» για το παιδί, όπως κάνει η «Νέα Αγωγή».

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι μεταξύ της «Παλαιάς» και της «Νέας Αγωγής» βλέπουμε να διαφοροποιείται η αντίληψη για το παιδί αφού η πρώτη έχει την άποψη ότι το παιδί δεν πρέπει να διαφέρει από τους ενήλικες, είναι ένας μικρός άνθρωπος που πρέπει να μεγαλώσει για να ολοκληρωθεί. Αντίθετα η «Νέα Αγωγή» αποδέχεται ότι το παιδί αποτελεί μια ιδιαίτερη ψυχοσυναισθηματική και νοητική οντότητα, με τους δικούς της νόμους ανάπτυξης και εξέλιξης και αυτήν την ιδιαιτερότητα προσπαθεί να την προσδιορίσει με επιστημονικές, συστηματικές, δηλαδή, ερευνητικές μεθόδους.

³Οι βασικοί εκπρόσωποι της Παιδαγωγικής Επιστήμης

Η κίνηση των νέων σχολείων της τελευταίας δεκαετίας του 19^{ου} αιώνα και οι παιδαγωγικές θέσεις που εξέφρασαν παιδαγωγοί, όπως ο John Dewey, ο Onide Decroly και η Maria Montessori, υπήρξαν οι βάσεις πάνω στις οποίες αναπτύχθηκε το ρεύμα της «Νέας Αγωγής», το οποίο διαδέχτηκε αργότερα το ρεύμα της «Σύγχρονης Παιδαγωγικής».

³ Από την ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΑΓΟΣ, ΑΝΑΠΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε (Από το υλικό της Παιδαγωγικής Επιμόρφωσης εκπαιδευτικών του ΟΑΕΔ)

Ο John Dewey, Αμερικανός φιλόσοφος, καθηγητής της παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου, που αργότερα ίδρυσε το περίφημο πειραματικό σχολείο(1896), εφαρμοζόταν η γνωστή αρχή «μάθαινε πράττοντας».

«Μαθαίνω» σύμφωνα με το Dewey, σημαίνει ότι «βρίσκω λύση σε κάποια πραγματική δυσκολία των καταστάσεων που υπάρχουν στη κοινωνία». Γι αυτό είναι αναγκαίο, τόνισαν αργότερα οι Γερμανοί παιδαγωγοί, να ξεκινήσουμε από το ίδιο το παιδί και τα ενδιαφέροντά του. Πάνω σ' αυτήν τη βάση, ο Γερμανός παιδαγωγός Kerchensteiner, ίδρυσε το περίφημο «Σχολείο Εργασίας», το οποίο στην Ελλάδα παρουσίασαν ο Αλέξανδρος Δελμούζος και ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος, με διαφορετικό τρόπο ο καθένας. Στη συνέχεια ο Γάλλος ο Onide Decroly και η Ιταλίδα Maria Montessori, που ήταν και οι δύο γιατροί -παιδαγωγοί, ασχολήθηκαν με τη διαπαιδαγώγηση των μαθητών, όχι μόνο θεωρητικά, αλλά ιδρύοντας σχολεία, που απέκτησαν μεγάλη διαχρονική φήμη.

Η παιδαγωγική τους στηρίχτηκε στην ενδελεχή μελέτη του παιδιού σε όλα τα στάδια ανάπτυξής του και είχε βασικό στόχο τη δυναμική νοητική και συναισθηματική προσαρμογή του παιδιού προς το περιβάλλον.

Η κύρια συμβολή του Decroly στη διδακτική μεθοδολογία θεωρείται η καθιέρωση δύο διδακτικών Αρχών, της επαγωγικότητας και της συνολικότητας. Η αρχή της επαγωγικότητας, αρχή που έλκει την καταγωγή της από την Πλατωνική και Αριστοτελική μέθοδο συλλογισμού, στηρίζεται στην πορεία από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο. Η αρχή της συνολικότητας- είναι η πλατωνική αρχή του απαγωγικού συλλογισμού-στηρίζεται στην ακριβώς αντίστροφη πορεία από το γενικό στο μερικό, το οποίο αποτελεί μέρος του συνολικού. Για να επιτευχθούν όμως αυτές οι δύο αρχές, σύμφωνα με τον Decroly, πρέπει ο παιδαγωγός να ξεδιπλώσει και να αξιοποιήσει συγκεκριμένα κέντρα ενδιαφέροντος του παιδιού, τα οποία βρίσκονται «εν δυνάμει» σε κάθε άνθρωπο που προέρχονται από συγκεκριμένες ανάγκες, οι οποίες είναι οι ακόλουθες:

- Η ανάγκη τροφής
- Η ανάγκη αντιμετώπισης των κακοκαιριών
- Η ανάγκη άμυνας
- Η ανάγκη ενέργειας, αμοιβαίας εργασίας και ανάπτυξης

Τα κέντρα ενδιαφέροντος αποτελούν για τον Decroly, τους συνεκτικούς δεσμούς της διδασκαλίας όλων των μαθημάτων και, συνεπώς όλα τα διδασκόμενα

μαθήματα θα πρέπει να προσαρμόζονται σε κάθε ένα από τα προσφερθέντα κέντρα ενδιαφέροντος.

Η παιδαγωγική της Μ. Montessori στηρίχτηκε στην ελεύθερη συμμετοχή του παιδιού στις πραγματοποιούμενες εργασίες μέσα στην τάξη, γι' αυτό η διδασκαλία ήταν περισσότερο ατομική παρά ομαδική. Τα παιδιά μέσα στο χώρο του σχολείου πραγματοποιούν εργασίες εμπνευσμένες από την καθημερινή ζωή και χρησιμοποιούν ένα διδακτικό υλικό κατασκευών, απλών ή σύνθετων, για να ασκηθούν στην κατηγοριοποίηση των ειδών και στην ομαδοποίησή τους.

Η παιδαγωγική της Μ. Montessori ονομάστηκε «παιδαγωγική της σιωπής» επειδή ο ρόλος του παιδαγωγού δεν ήταν αρκετά παρεμβατικός ή ελεγκτικός με το λόγο, αλλά ήταν αντιθέτως βοηθητικός και στηρικτικός με τις πρακτικές παιδαγωγικές παρεμβάσεις.

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να υπογραμμιστεί ότι οι βασικοί παράγοντες στους οποίους στηρίχτηκε το ρεύμα της «Νέας Αγωγής» ήταν δύο: «οι ενεργητικές μέθοδοι», που επιτρέπουν στο παιδί να αναπτυχθεί στο σύνολό του και ο ρόλος του ενήλικου, που ασκεί στην αγωγή την ισχυρότερη ενέργεια.

«Οι ενεργητικές μέθοδοι» ήταν μέθοδοι που βασίζονταν στη δραστηριότητα του παιδιού και είχαν ως βασικό στόχο να ανταποκριθούν στους ψυχολογικούς κυρίως νόμους, που κατευθύνουν το παιδί-μαθητή, έτσι ώστε το παιδί να αναπτύσσει την προσωπικότητά του και με βάση αυτήν την τελευταία να οργανώνει τις σχέσεις του με τους συμμαθητές του και το δάσκαλο.

Οι τεχνικές οι οποίες βασίστηκαν στις «ενεργητικές μεθόδους» της «Νέας Αγωγής», ισχύουν έως και σήμερα και είναι οι παρακάτω.

- Το πρόγραμμα Dalton το οποίο πραγματοποιήθηκε στην Αμερική και καλούσε τους μαθητές να προσφέρουν μια εργασία σε συγκεκριμένο χρόνο, παραπέμποντάς τους για τις σχετικές έρευνες σ' ένα πλούσιο και λεπτομερές πληροφοριακό υλικό. Εργάζονται μόνοι τους και ζητάνε βοήθεια από το δάσκαλο ή από τους συμμαθητές τους, όταν βρουν δυσκολίες.
- Η μέθοδος της Εργασίας σε Ομάδες (Ομαδοσυνεργατική) θεμελιώθηκε το 1920 από το Γάλλο παιδαγωγό R.Cousinet και προκαλεί μια ελεύθερη δραστηριότητα στο παιδί κατευθύνοντάς το συγχρόνως

προς την ομαδική εργασία. Οι μαθητές επιλέγουν το θέμα που θα επεξεργαστούν σε ομάδες και στο τέλος το παρουσιάζουν.

- Η μέθοδος των βιωμάτων ή σχεδίων: (είναι η γνωστή μας σύγχρονη Μέθοδος project) η οποία εφαρμόστηκε από τον αμερικανό παιδαγωγό Kilpatrick το 1918.
- Οι Σχολικοί Συνεταιρισμοί δημιουργήθηκαν στη Γαλλία και αναπτύσσουν στους μαθητές την πρωτοβουλία και την πρακτική κρίση χωρίς να αποτείνονται στη σχολική εργασία.
- Το Τυπογραφείο στο Σχολείο επινοήθηκε στη Γαλλία από τον Freinet και είναι μια μέθοδος που δημιουργεί πλούσιες πνευματικές και ηθικές σχέσεις, ενώ η κατάλληλη χρησιμοποίησή της μπορεί να αποτελέσει μια πολύτιμη τεχνική, προς την πορεία την οποία θα διοχετευτούν πολυάριθμες εκδηλώσεις της σχολικής ζωής.

Με τις ενεργητικές μεθόδους διαπιστώνουμε ότι το κέντρο βάρους της διδασκαλίας μετατοπίζεται από τον ενήλικο στο μαθητή και οι σχέσεις με το παιδί μεταμορφώνονται ριζικά.

Τα παιδαγωγικά κινήματα του 20^{ου} αιώνα στην Ελλάδα

Οι νέες αντιλήψεις για το Σχολείο Εργασίας έφτασαν καθυστερημένες στην Ελλάδα και με μεγαλύτερη καθυστέρηση εφαρμόστηκαν. Μέχρι το 1930, η ελληνική εκπαίδευση λειτουργούσε με τις αρχές του λεγόμενου Ερβαρτιανού συστήματος, δηλαδή ενός γερμανικού παιδαγωγικού συστήματος, που έδινε έμφαση στη θεωρητική διάσταση της παιδείας παρά στην πρακτική αγωγή στο σχολείο. Αντίστοιχα στην Ευρώπη από το 1902, είχε αρχίσει να εγκαταλείπεται το Ερβαρτιανό σύστημα εκπαίδευσης.

Η κίνηση του Σχολείου Εργασίας υποστηρίχτηκε αρχικά από τους δημοτικιστές, με βασικό εκπρόσωπο τον Αλέξανδρο Δελμούζο. Ειδικότερα η επίδραση των αρχών της γερμανικής εκπαίδευσης στην ελληνική εκπαίδευση ήταν άμεση, διότι οι παιδαγωγοί που μετέφεραν, διέδωσαν και εφάρμοσαν τις αντιλήψεις της Νέας Αγωγής στην Ελλάδα, όπως ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος και ο Αλέξανδρος Δελμούζος συμπλήρωσαν τις παιδαγωγικές τους σπουδές στη Γερμανία.

Η παιδαγωγική δραστηριότητα του Δελμούζου αρχίζει από το Ανώτερο Παρθεναγωγείο του Βόλου (1908), με διευθυντή τον ίδιο. Με το σχολείο αυτό

αρχίζει η πρώτη προσπάθεια εφαρμογής του δημοτικισμού στην πράξη και ταυτόχρονα η πρώτη ουσιαστική προσπάθεια καλλιέργειας μιας ζωντανής εθνικής παιδείας που θα στηριζόταν σε ένα σχολικό πρόγραμμα, όχι θεωρητικό και στείο αλλά ζωντανό και προσανατολισμένο στη διάπλαση ανθρώπων ικανών να ζήσουν. Για την εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας αλλά και άλλες παιδαγωγικές καινοτομίες, που αποτελούσαν τις αρχές του κινήματος της «Νέας Αγωγής» στην Αμερική και στην Ευρώπη, προκάλεσε την αντίδραση των συντηρητικών κύκλων του Βόλου και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το Σχολείο.

Αποτέλεσμα αυτής της αντίδρασης ήταν να προκληθεί αναταραχή στην κοινωνία του Βόλου και το Παρθεναγωγείο να σταματήσει τη λειτουργία του. Κατά το χρονικό διάστημα 1917-1920, όταν ήλθε στην εξουσία ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο Δελμούζος, ως ανώτερος επόπτης του Υπουργείου Παιδείας, βλέπει με ικανοποίηση μαζί με τους στενούς του συνεργάτες Γληνό και Τριανταφυλλίδη, να πραγματοποιούνται τα όνειρά τους, με την εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας στα σχολεία. Όμως, στα τέλη του 1920, με τις πολιτικές αλλαγές, διακόπτεται η δημιουργική τους εργασία και τα σχολικά βιβλία αποσύρονται από τα σχολεία. Από το 1920 έως το 1923 διαμένει στο Μόναχο της Γερμανίας και παρακολουθεί τα νέα παιδαγωγικά ρεύματα. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα το 1923, αναλαμβάνει τη διεύθυνση του Μαράσλειου Διδασκαλείου και προσπαθεί να εξυγιάνει την ελληνική εκπαίδευση, παρέχοντας στους δασκάλους τα απαραίτητα επιμορφωτικά εφόδια προκειμένου να επιτελέσουν με σωστό και παιδαγωγικό τρόπο το εκπαιδευτικό τους έργο στα σχολεία.

Μετά από τρία χρόνια και σειρά επεισοδίων, το Μαράσλειο διακόπτει τη λειτουργία του. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι ο Δελμούζος στάθηκε κριτικά στις θεωρητικές και νοησιαρχικές μεθόδους της εποχής και προσπάθησε να αναδείξει τη σχέση του σχολείου με τη ζωή. Προετοίμασε το έδαφος πολλών μελλοντικών εκπαιδευτικών αιτημάτων και καινοτομιών τα οποία μετά το 1930 έχουν εισαχθεί στην Ελλάδα με το όνομα του «Σχολείου Εργασίας».

Στον αντίποδα των προσπαθειών του Δελμούζου στο χώρο της εκπαίδευσης, βρίσκεται ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος, ο οποίος, μέσα από κρατικούς εξουσιαστικούς μηχανισμούς, επηρέασε αποφασιστικά έως το θάνατό του (1960), αλλά και μέχρι σήμερα ακόμη την εκπαιδευτική πραγματικότητα στην Ελλάδα.

Ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος είχε πλούσια παιδαγωγική δραστηριότητα με την πιο αξιόλογη ίσως εκείνη της θητείας του, ως Διευθυντής στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης (1910-1912), το οποίο ιδρύθηκε το 1910 με δική του εισήγηση. Θεωρεί ότι για να λειτουργήσει με τον ορθό παιδαγωγικό τρόπο μια σχολική τάξη, η θεμελιώδης προϋπόθεση είναι η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις Επιστήμες της Αγωγής. Το 1912 εκλέγεται καθηγητής της Φιλοσοφίας και της Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και μετατρέπει την έδρα αυτή σε καθαρά παιδαγωγική από το 1921.

Οργανώνει για πρώτη φορά στην Ελλάδα μαθήματα συστηματικής Παιδαγωγικής και ειδικής Ψυχολογίας και πέτυχε από το 1922 την καθιέρωση της υποχρεωτικής παρακολούθησης των μαθημάτων της παιδαγωγικής από τους φοιτητές της Θεολογικής και της Μαθηματικής Σχολής. Επιπλέον Θεσπίζει το ειδικό επαγγελματικό ενδεικτικό το οποίο καταργείται το 1932 και εισηγείται ξανά να λαμβάνουν όλοι οι καθηγητές της Μέσης Εκπαίδευσης και παιδαγωγικό πτυχίο.

Από τα παραπάνω προκύπτει το συμπέρασμα ότι οκ Εξαρχόπουλος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των εκπαιδευτικών πραγμάτων στην Ελλάδα. Για το ρόλο αυτό διατυπώθηκαν πολλές απόψεις άλλες θετικές κι άλλες αρνητικές.